

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти
Форма навчання денна
(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

_____ Д.е.н., проф. Г. П. Скляр
(підпис, ініціали та прізвище)

«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

*на тему: «Напрями підвищення ефективності реалізації туристичного
потенціалу Івано-Франківської області»*

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня магістра*

Виконавець роботи Пікуль Андрій Олександрович
(прізвище, ім. 'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к. е. н., Тараненко Олександр Олексійович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім. 'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	5
1.1 Соціально-економічне значення розвитку туризму в регіоні.....	5
1.2 Сутність та структура туристичного потенціалу регіону.....	13
1.3 Показники оцінки туристичного потенціалу регіону.....	21
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	34
2.1 Організація туристичної діяльності в області.....	34
2.2. Оцінка стану туристичного потенціалу області.....	44
2.3. Оцінка ефективності реалізації туристичного потенціалу області....	58
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	68
3.1. Перспективні напрями розвитку туристичного потенціалу області...68	
3.2. Заходи підвищення ефективності реалізації туристичного потенціалу області.....	79
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	89
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Національна туристична індустрія – це невід'ємна частина світового туристичного процесу. Галузь туризму є однією з найбільш розвинутих сфер економіки. Інтенсивний розвиток даної галузі вплинув на розширення економічних, політичних, культурних відносин між країнами та народами. Такий масовий розвиток туристичної діяльності дає змогу мільйонам туристам розширювати свій кругозір, ознайомлюватись з історією, традиціями різних країн, а також знайомитись із надбаннями світової культури. Внаслідок проведення правильної культурної та економічної політики, туризм є фактором стабільності та зміцнення міждержавних зв'язків, а також має сприятливе значення у формуванні іміджу та престижу країни на світовій арені.

У туристичній галузі України Івано-Франківська область має важливе місце. Це регіон, що відноситься до найбільш перспективних туристичних регіонів країни. Потужна ресурсна база є важливою передумовою розвитку туризму, що також позначається на розвитку туристичної інфраструктури. Івано-Франківщина вже давно є одним з найатрактивніших туристичних регіонів України. На сьогоднішній день тут розвиваються багато видів туризму, а відповідно, і мережа підприємств, що обслуговують туристичну сферу. Могутній потенціал соціально-економічних, історико-культурних та природних ресурсів зумовлює пріоритетність у розвитку туризму Івано-Франківського регіону.

Об'єкт дослідження: туристичний потенціал в Івано-Франківській області.

Предмет дослідження: теоретико-методичні та практичні аспекти процесу підвищення ефективності реалізації туристичного потенціалу Івано-Франківської області.

Мета роботи: дослідити соціально-економічний стан, проблеми та перспективи реалізації туристичного потенціалу Івано-Франківської області.

Для досягнення мети роботи були поставлені наступні завдання:

- описати соціально-економічне значення розвитку туризму в регіоні;
- дослідити сутність та структуру туристичного потенціалу регіону;
- проаналізувати показники оцінки туристичного потенціалу регіону;
- дослідити організацію туристичної діяльності регіону;
- проаналізувати оцінку стану туристичного потенціалу області;
- проаналізувати ефективність реалізації туристичного потенціалу області;
- виявити перспективні напрямки розвитку туристичного потенціалу області;
- сформулювати заходи підвищення ефективності реалізації туристичного потенціалу Івано-Франківської області.

Методи дослідження. Під час написання дипломної роботи було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження: метод статистичного аналізу; теоретичний аналіз джерел інформації з проблеми дослідження; метод порівняння; моделювання, картографічний.

Практичне значення одержаних результатів. Результати роботи можуть бути застосовані у вищих навчальних закладах, туристичних підприємствах, центрах розвитку туризму, курсах з підготовки майбутніх фахівців, для поширення краєзнавчого матеріалу серед населення.

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота загальним обсягом 96 сторінок складається із вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел, що містить 50 найменувань. Дипломна робота ілюстрована 27 рисунками та містить 1 таблицю.

РОЗДІЛ 1.

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1 Соціально-економічне значення розвитку туризму в регіоні

Постійно зростаюча роль туристичної галузі в соціальному, політичному, та, що важливо, економічному житті суспільства має потребу у науковому осягненні та теоретичному осмисленні явища туризму. Поступове формування теорії туризму є відповіддю на такий соціальний запит. З її допомогою можна узагальнити та систематизувати напрацювання у дослідженні туризму як явища.

Стрижневим процесом, навколо якого формується вся система туризму, є подорож, переміщення людини у просторі між певними місцями, які характеризуються конкретними географічними параметрами.

Одне з найперших визначень туризму було прийняте ООН та кваліфікувало його як «активний відпочинок, що має позитивний вплив на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з переміщенням за межі постійного місця проживання» [7].

У Законі України «Про туризм» визначено, що «туризм - це тимчасовий виїзд (подорож) осіб з постійного місця проживання з пізнавальною, оздоровчою, професійно-діловою, спортивною, релігійною та іншою метою на термін від 24 годин до одного року поспіль, без зайняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування» [2].

Спектр послуг, що надаються індустрією туризму, різноманітний. Сюди входять послуги, що задовольняють основні потреби населення - житлово-комунальні послуги, харчування, товаропостачання, особиста охорона. Окрім

того, існують послуги, пов'язані з особистим розвитком і підвищенням якості життя для підвищення потенціалу людини.

За останні десятиліття багато економістів почали приділяти увагу концепції людського розвитку. Це знайшло відображення в багатьох програмах та аналітичних документах міжнародних організацій, зокрема ООН та Світового банку. Слід зазначити, що теорія розвитку людини пройшла довгий шлях еволюції. Перші спроби розглянути та оцінити роль людини в економічному розвитку були зроблені ще класиками економічної теорії Адамом Смітом та його послідовниками. Вони розглядали людину не лише як джерело, а й як частину суспільного багатства [2]. У середині XX століття Теодор Шульц та його послідовники сформулювали концепцію людського капіталу [3]. Це вплинуло на розуміння сукупності людських знань і якостей. Виявлення фактора «людський капітал» дозволяє визначити принципово важливе джерело економічного зростання. Він включає знання та компетентність, уміння правильно визначити соціально-економічну роль освіти, науки, охорони здоров'я, які раніше вважалися споживацькими та непродуктивними.

Теорія людського капіталу припускає, що людський капітал може накопичуватися в різних формах: турбота про здоров'я, отримання інформації про функціонування економіки, ринок праці тощо. Зокрема, людський капітал також може включати інші форми, які забезпечують розвиток розумових та фізичних здібностей людини, підвищення продуктивності й ефективності праці.

З другої половини XX століття інвестиції у сферу соціального захисту та розвитку людського потенціалу в розвинених країнах перевищують обсяги матеріальних накопичень. Виробничі інвестиції прогресивно поступаються інвестиціям у людський розвиток. Людство дивиться досить далеко в майбутнє, щоб виправдати ці дії. Зокрема, задовольняються як поточні потреби, так і створюються передумови для задоволення майбутніх потреб.

Таким чином, розвиток соціально-економічної сфери туризму має як споживчий характер, так і є формою інвестування у розвиток людського потенціалу.

У низці документів ООН, ЮНВТО та інших міжнародних організацій неодноразово підкреслювалося, що туризм є ефективним фактором розвитку як економіки, так і соціальної сфери країни. Соціальна складова туризму – це багатоаспектне явище, що має подвійну природу. З одного боку, це соціальні ресурси, засоби здійснення туристичної діяльності, з іншого – це соціальні результати, що роблять потужний зворотній вплив на соціально – економічний розвиток суспільства.

Соціальна роль туризму розкривається через широке коло соціально-економічних ефектів, а саме:

- сприяння росту економіки: сферу рекреації та туризму вигідно відрізняють такі чинники: невеликі початкові інвестиції;
- короткий термін окупності й досить високий рівень рентабельності;
- постійний та швидкозростаючий попит на послуги.

Завдяки цьому темпи зростання туризму значно перевищують середньорічні темпи піднесення світової економіки в цілому і становлять 9-10 % на рік. Туризм здійснює мультиплікативний ефект на суміжні галузі і економіку у цілому;

- зростання зайнятості – згідно з розрахунками експертів ЮНВТО, 1 турист створює 10 робочих місць в індустрії туризму і суміжних галузях, що забезпечують виробництво і споживання товарів і послуг для туристів;
- підвищення рівня життя прямо (через виплату зарплати працівникам цієї сфери) і опосередковано (через пожвавлення суміжних галузей - транспорту, комунального господарства, громадського харчування, виробництва спорядження, супутніх товарів, сувенірів тощо);

- сприяння відновленню здоров'я населення, фізичних і психічних сил працівників, і тем самим – підвищенню продуктивності праці;
- поповнення державного і місцевих бюджетів через сплату податків і зборів суб'єктами підприємницької діяльності;
- сприяння покращенню інфраструктури і благоустрою міст і селищ;
- розвиток людського потенціалу - індивідуального і сукупного (спільнот, регіонів, країн і людства в цілому).

Соціальна роль туризму реалізується через гуманітарно-соціальні функції, основними з яких є:

- виховна – формує відчуття патріотизму, колективізму, моральних та етичних цінностей;
- освітня – поповнює та закріплює знання з питань краєзнавства, природознавства, географії та знайомство з культурою і традиціями країн і народів світу тощо;
- оздоровча – оптимальний режим фізичних навантажень, використання сприятливого впливу природних факторів на стан організму, дотримання правил особистої та громадської гігієни, розвиток адаптивних можливостей, підтримка організму на належному рівні фізичної підготовки;
- спортивна – фізичне виховання, підготовки людей, особливо молоді, до трудової та інших суспільно корисних видів діяльності.

Туризм є дієвим фактором забезпечення якості життя, що проявляється не тільки у збільшенні доходів і споживання, але й свідомій трансформації структури потреб, їх зміщення вбік соціальних, культурних і духовних потреб людини. Цільовій орієнтації не лише на комфортність життя та доступність до зростаючої сукупності благ, але й на гармонійне існування людини в складному та мінливому економічному, соціальному і природному середовищі [2, С.21].

Україна має потужний рекреаційний потенціал: курортні та рекреаційні зони займають майже 13 % її території. Останніми роками розвиток рекреаційно-

туристичної сфери в Україні характеризується різноспрямованими тенденціями: кількість туристів.

Вплив туризму на економіку країни перебування можна дослідити за допомогою оцінки прямого і побічного впливу. Оцінка економічного впливу туризму ґрунтується на витратах туристів. Тут важливо розглядати різні аспекти економіки, які відчують на собі вплив витрат туристів. Розрахунок економічного впливу цих витрат проводиться за допомогою мультиплікатора. Оскільки місцеві підприємства залежать від інших підприємств-постачальників, будь-які зміни витрат туристів у туристичній місцевості приведуть до змін на виробничому рівні економіки, доходів, зайнятості.

Мультиплікатор туризму - це відношення змін одного з ключових економічних показників (виробництво, зайнятість, дохід) до змін витрат туристів. Це певний коефіцієнт, на який повинні множитись витрати туристів.

Якщо схематично розглянемо туристичні витрати, то побачимо, що основні з них, в першу чергу, ідуть на туристичні підприємства, які безпосередньо обслуговують туристів. Частина цих коштів виходить з економічного обігу на оплату імпорту товарів і послуг, які споживаються на місці перебування і ці кошти в подальшому не відіграють ролі в економічній діяльності території. Решта грошей використовується на придбання місцевих товарів та послуг, покриття власних витрат на енергоносії, оплату праці, податків та інше. В кожному циклі витрат частина коштів накопичується, частина сплачується державі у вигляді податків і вони перестають обертатись в економіці тієї чи іншої території.

20-25% коштів витрачаються туристами в певній місцевості чи країні на додаткові послуги, сувеніри, транспорт та інше, з яких частина продовжує циркулювати в місцевій економіці - решта переходить до держави та осідає у місцевих жителів у вигляді накопичень.

При оцінці значення мультиплікатора важливо вибирати не тільки методику, але й визначати вид мультиплікатора, кожний з яких виконує свої специфічні функції:

- Мультиплікатор виробництва вимірює обсяг додаткового виробництва за рахунок збільшення витрат туристів.
- Мультиплікатор продажу вимірює додаткові обороти бізнесу в результаті збільшення витрат туристів.
- Мультиплікатор доходів вимірює додаткові доходи у вигляді заробітної плати, орендної плати, відсотків від позичок і прибутку.
- Мультиплікатор зайнятості характеризує кількість робочих місць, створених за рахунок додаткових витрат туристів.

Економіка туризму безпосередньо пов'язана з багатьма секторами економіки різних галузей господарювання і тому для розрахунку мультиплікатора потрібна чимала база даних.

Які ж головні причини спонукають туристів витратити величезні кошти?

Для того, щоб дати відповідь на це питання і грамотно працювати на різноманітному туристському ринку, потрібно, перш за все, знати характерні риси гостей з провідних країн світу. Спробуємо дати відповідь на головні питання, використавши маркетингові дослідження, проведені ВТО в кінці XX століття.

Сучасна практика ціноутворення в готельному бізнесі стимулює парні поїздки та спрямована проти мандрівників-одинаків. Справа в тому, що ціна за номер на одного і двох проживаючих у більшості іноземних готелів однакова. Це приводить до того, що турист, який подорожує один, сплачує значно більше, ніж сімейна пара.

Знаючи мету подорожей, прихильність до різноманітних видів розміщення, розподіл туристичних потоків за соціальним статусом, статтю та

віком і ефективно використовуючи їх, можна наперед спланувати фінансові потоки, які істотно вплинуть на економіку тієї чи іншої країни.

Варто зазначити, що основною рушійною силою розвитку туризму залишаються економічні вигоди, які він надає. Так, туризм стимулює розвиток елементів інфраструктури - готелів, ресторанів, підприємств торгівлі тощо. Він зумовлює збільшення доходної частини бюджету за рахунок податків, що можуть бути прямими (плата за візу, митний збір) або непрямими (збільшення заробітної плати робітників спричинює збільшення сум прибуткового податку, що сплачується ними в бюджет). Крім цього, як зазначалося вище, туризм має широкі можливості для залучення іноземної валюти і різного роду інвестицій.

Він сприяє диверсифікації економіки, утворюючи галузі, що обслуговують індустрію туризму, забезпечує зростання доходів населення та підвищення рівня добробуту нації.

Також вплив туризму на економічний розвиток виявляється у підвищенні ділової активності та розширенні виробництва товарів і послуг у результаті збільшення платоспроможного попиту за рахунок іноземних та місцевих екскурсантів. З економічної точки зору привабливість туризму як галузі, що надає послуги, полягає у більш швидкій окупності вкладених коштів та отриманні доходу у вільно конвертованій валюті. У багатьох країнах туризм входить у першу трійку провідних галузей держави, розвивається швидкими темпами і відіграє важливе соціальне та економічне значення, оскільки він:

- збільшує місцеві доходи;
- створює нові робочі місця;
- розвиває всі галузі, пов'язані з виробництвом туристичних послуг;
- розвиває соціальну та виробничу інфраструктуру у туристичних центрах;
- активізує діяльність народних промислів і розвиток культури та сприяє їм;

- забезпечує зростання рівня життя місцевого населення;
- збільшує валютні надходження.

Але позитивний вплив туризму на економіку держави відбувається тільки у тому випадку, якщо він розвивається всебічно тобто не перетворює економіку країни в економіку послуг. Іншими словами, економічна ефективність туризму передбачає, що він в державі повинен розвиватися паралельно і у взаємозв'язку з іншими галузями соціально-економічного комплексу. І все ж кількість зайнятих у туристичній сфері постійно зростає.

Важливо звернути увагу на ще один важливий фактор - вплив туристичної діяльності на навколишнє середовище. Цей вплив може бути прямим, опосередкованим, позитивним і негативним. Туризм не може розвиватися без взаємодії з навколишнім середовищем, але, керуючи цим розвитком, можна зменшити негативний вплив і збільшити позитивний.

Позитивний вплив включає охорону і реставрацію пам'ятників природи, історії, культури, створення національних парків і заповідників, збереження лісів, захист рослинного і тваринного світу.

Негативний вплив, на жаль, більший, зокрема, це вплив на якість води в річках, озерах, морях та на якість повітря, зростання викидів шкідливих речовин транспортними засобами, самовільне розміщення тимчасових баз відпочинку, забруднення відходами навколишнього середовища, самовільне розпалювання вогнищ, понівечення історичних пам'ятників вандалами. Деякі види туристського відпочинку, такі як полювання, риболовля, збирання рослин, завдають негативного впливу живій природі і призводять до зменшення чисельності або навіть до повного зникнення фауни та флори певних територій та інше.

Зростання населення в туристично розвинених регіонах, будівництво нових туристичних потужностей потребує залучення якомога більшої кількості природних ресурсів, що, у свою чергу, збільшує навантаження на навколишнє

середовище. Тому реалізація будь-яких проектів у цьому напрямі потребує детального аналізу співвідношення позитивних та негативних наслідків для населення, економіки та екології.

1.2. Сутність та структура туристичного потенціалу регіону

Туристична галузь є однією з найприбутковіших та найперспективніших у розрізі економіки сучасного світу. Успішність туристичної сфери на території певної країни безпосередньо залежить від міри реалізації її туристичного потенціалу, оскільки туристичний потенціал є базовим фактором формування та розвитку туристичної діяльності держави. Окрім того, туристичний потенціал може відігравати важливу роль одного з чинників консолідації суспільства. Для України формування туристичного потенціалу є одним із ключових питань державного управління щодо забезпечення сприятливих умов для національного розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях, згідно зі стратегічними напрямками розвитку внутрішнього туризму.

В літературі приділяється велика увага уточненню визначення поняття туристичний продукт з точки зору діяльності туристичних підприємств. Так, Законом України «Про туризм» туристичний продукт визначено як попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо) [4].

Туристичному продукту переважно приписується двоякий зміст: у

вузькому розумінні він означає все, що турист купує окремо (транспорт, харчування, розміщення) або у формі певної композиції туристичних послуг. У широкому розумінні туристичний продукт - це все, що турист робить під час подорожі та у місці призначення. [5] Проте, дане визначення туристичного продукту більше підходить для туристичної компанії, ніж окремої території.

Окремі науковці, наводить типологію продуктів туристичних територій та розділяє їх на:

- туристичний продукт-предмет (матеріальні предмети: туристична карта, туристське спорядження, сувеніри);
- туристичний продукт-подія (виставки, ярмарки, фестивалі, спортивні заходи);
- туристичний продукт-послуга (готельна, гастрономічна, транспортна, екскурсійна);
- туристичний продукт-захід (подорожі, екскурсії, рейди);
- туристичний продукт-об'єкт (музей історична пам'ятка, спортивно-концертний зал, конгрес-центр, готель, печера, пам'ятка природи);
- туристичний продукт-маршрут (пішохідні, велосипедні, автомобільні, маршрути паломництва тощо);
- туристичний продукт-місце (регіон, округ, місцевість, національний парк, природні й антропогенні пам'ятки тощо).

Покращення розвитку територій України, де знаходяться атрактивні туристичні ресурси, та підвищення рівня усвідомлення громадянами важливості туристичного потенціалу як чинника консолідації суспільства є цільовими орієнтирами державного управління у вказаному напрямку. Зазначене може бути витоками нової парадигми, яка могла б базуватись на запозиченні передових підходів державного управління, що передбачає орієнтацію на клієнта-громадянина в плані забезпечення туристичними послугами у своїй країні. Це могло б надати реальні можливості для подальшого формування туристичного

потенціалу України та його ефективної реалізації тощо. Крім того, такий підхід сприятиме зусиллям щодо пошуку важелів підсилення та популяризації туристичних напрямів на території України.

Можливості реалізації туристичного потенціалу України для досягнення однієї з національних цілей щодо покращення внутрішньо суспільної комунікації та внутрішньо суспільних інформаційних обмінів повинні відповідати розвитку держави, здатними забезпечити принципово новий поступальний підхід до взаємодії між громадянами, сприяти удосконаленню функціонування органів державної влади в туристичній галузі та подальшому суспільному розвитку.

Варто зазначити що Україна володіє потужним туристичним потенціалом, який реалізує недостатньо. Щоб зрозуміти природу сутності туристичного потенціалу, проаналізуємо у першу чергу його семантичне значення. Варто констатувати, що в світі не існує єдиної, загальновизнаної дефініції досліджуваного нами поняття. Так, термін «потенціал» запозичений з латинської мови та означає «*potentia*» - «можливості, влада, вплив, сила, здатності», пов'язаний з «*potere*» - могли, «*potis*» - могутній, здатний (до чогось), споріднений з дінд. «*patih*» - «пан», гр. - «пан (дому)» [7, с. 541].

Окрім того, поняття «потенціал» означає сукупність наявних засобів, можливостей в якій-небудь галузі; джерела, запаси, що можуть бути використані для вирішення певного завдання, досягнення якоїсь мети; можливості суспільства, держави в певній сфері; або приховані здібності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявлятися за певних умов [12, с. 484].

Туристична галузь є сектором економіки України, яка особливо потребує підтримки з боку державного управління. Державне управління туристичною сферою України відіграє важливу роль не тільки у плані економічного розвитку держави, а й для безпеки туристів, а також працівників туристичної галузі, які надають їм послуги перевезення, розміщення, харчування та інші додаткові екскурсійно-туристичні послуги.

Важливо зазначити, що для туристичної галузі вкрай важливе управління зі сторони держави, насамперед для розвитку країни, оскільки туризм як самостійна галузь економіки потребує владного впливу та контролю з боку органів державної влади на державному, регіональному та місцевому рівнях, а також постійних досліджень на світовому та національному туристичних ринках.

Науковці відзначають закономірності, які впливають на необхідність державного управління туристичною галуззю такі, як динамічний розвиток туристичної галузі в світі та Україні, посилення ролі місцевих органів державної влади в державному управлінні, висока ймовірність не лише позитивного впливу туристичної галузі на соціально-економічний розвиток регіону (поліфункціональне спрямування), але й виникнення загроз (ризиків) від неконтрольованих туристичних потоків, чутливість туристичної галузі до факторів зовнішнього макро- та мезооточення [4, с. 7].

Найпоширенішим сприйняттям туристичного потенціалу є його асоціація з сукупністю туристичних ресурсів. Наприклад, у науковій літературі часто зустрічається ототожнення термінів «потенціал» та «ресурси». Туристичні ресурси називають системоутворюючим чинником і базовою умовою розвитку туристично-рекреаційного потенціалу [13, с. 3]. Туристичні ресурси відіграють «роль засобів праці у туризмі, завдяки яким можуть вироблятись різноманітні за своїм характером туристичні продукти» [13, с. 32]. Наведемо приклад одного із визначень туристичного ресурсу, як частину потенціалу певної території, що включена до складу туристичного продукту і підлягає реалізації з туристичною метою [9, с. 74].

На основі вище викладеного формуємо наступне твердження, що туристичний потенціал - це сукупність туристичних ресурсів і туристичних можливостей певної території, які органи державного управління використовують та можуть в перспективі використати для консолідації

суспільства на державному, регіональному та місцевому рівнях. За допомогою туристичного потенціалу формується сукупність конкурентних переваг тієї чи іншої території (країни, регіону чи окремого населеного пункту), яка завдяки ефективним та чітким рішенням і механізмам державного управління має здатність обслуговувати цільові туристичні ринки, відповідаючи попиту на туристичні послуги та туристичній пропозиції як основним важелям вказаних ринків.

У свою чергу, туристична пропозиція регіону - це сукупність туристичних продуктів регіону, що пропонується на розгляд потенційному туристу. Таким чином, туристичний потенціал регіону - це сукупні можливості регіону пропонувати та створювати конкурентоспроможні туристичні продукти, що використовуються і можуть бути використані для задоволення потреб туристів (фактичних та потенційних). Туристичний потенціал регіону складається з наявних чи фактичних туристичних продуктів та потенційних туристичних продуктів (рис. 1.2.1).

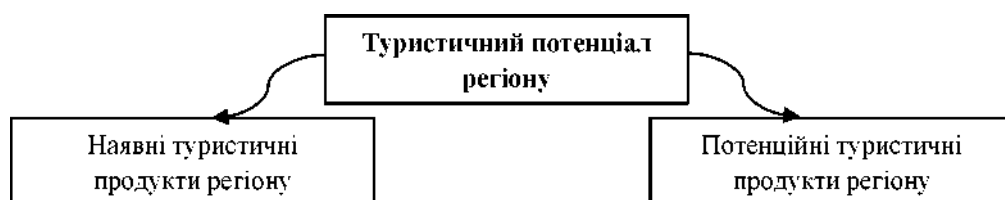

Рис. 1.2.1. Структура туристичного потенціалу регіону

Якщо з наявними туристичними продуктами все зрозуміло, то потенційні туристичні продукти може бути виявлено за допомогою аналізу існуючих туристичних ресурсів (рис. 1.2.2) та їх подальшої інтеграції та розвитку.

На нашу думку, однією з основ туристичного потенціалу є задоволення туристичних потреб шляхом цільового використання природних, історико-культурних та інфраструктурних (соціально-економічних) туристичних ресурсів з метою розвитку туристичної діяльності на визначеній території, а також для налагодження внутрішньо суспільних комунікаційно-консолідаційних зв'язків.

Туристичний потенціал	
Природньо-кліматичні ресурси	Клімат, екологія, географічне положення, флора та фауна, водні об'єкти, пам'ятки природи, печери, скелі, явища природи, заповідники, парки, рекреаційні об'єкти
Історико-архітектурні ресурси	Архітектура, історичні пам'ятки, витвори мистецтва, археологічні цінності, монументальне мистецтво, техногенні об'єкти
Соціально-культурні ресурси	Звичай, традиції, гостинність, культура, демографія, соціальна складова, професійний склад, етно-релігійна характеристика
Економічні ресурси	Фінанси, виробництво, інвестиції, технології
Інфраструктурні ресурси	Готельна мережа, ресторани, транспортне сполучення, комунікації, заклади дозвілля тощо
Інституційні ресурси	Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти туристичної сфери, громадські організації
Подієві ресурси	Фестивалі, карнавали, спортивні заходи, виставки, семінари, форуми, паради, модні покази та інше
Маркетингові	Імідж, легенда, унікальність, реклама, тощо

Рис. 1.2.2. Ресурсні складові туристичного потенціалу регіону [9, 10, 11]

Туристичний потенціал хоча є базою розвитку туристичної діяльності, проте, сам по собі він є досить інертною категорією. Його необхідно змусити активізуватись, працювати з метою отримання потрібного соціального й економічного ефекту [13]. Звідси неефективне використання наявного туристичного потенціалу регіонів України призводить до втрати можливостей розвитку туристичної галузі на відміну від багатьох країн з транзитивною економікою в Європі, Азії та Африці [13].

Слід зазначити, що формування та розвиток туристичного потенціалу регіону залежить від ситуації у світі, країні та регіоні, тобто відбувається під впливом сукупності факторів навколишнього та внутрішнього середовища. У понятійному апараті існуючих досліджень наразі не має категорії для визначення

цього стану, тож пропонуємо ввести нове поняття «туристичний клімат». Туристичний клімат - це сукупність факторів, що сприяють чи гальмують формування та розвиток туристичного потенціалу окремої території. Говорячи про сприятливий туристичний клімат регіону ми маємо на увазі максимально сприятливі умови для розвитку туризму у регіоні. Чинники, що впливають на туристичний клімат пропонуємо об'єднати у дві групи: мікрочинники та макрочинники.

Мікрочинники: наявні ресурси, соціально-економічний розвиток території, розвиток супутніх туризму галузей, регіональні ініціативи (активність місцевої влади, громади та бізнес-середовища), рівень фінансового та кадрового забезпечення, інформаційне забезпечення, імідж регіону, взаємодія органів місцевої влади та бізнесу.

Макрочинники: державна політика у сфері туризму, політична ситуація та геополітичні чинники, міжнародна ситуація, соціально-економічна ситуація в країні, фінансово-економічні фактори, соціокультурні фактори, науково-технічний прогрес, нормативно-правове забезпечення, імідж країни.

Процес впливу чинників макро- та мікро- груп на туристичний клімат регіону розкрито на рис. 1.2.3.

Звичайно вплив чинників навколишнього та внутрішнього середовища не може відбуватися лише в одному напрямку, так створення сприятливого туристичного клімату регіону впливає на розвиток його туристичного потенціалу, що в свою чергу впливає на соціально-економічний стан як регіону, так і держави, що і є кінцевою метою розбудови цих процесів.

Потрібно констатувати, що формування та розвиток туристичного потенціалу є не тільки стратегічною метою власне туристичної галузі України, він також є важливою компонентою місії системи державного управління туристичною галуззю України та складовою майбутнього розвитку нашої держави, яка відрізняється високим рівнем туристичної привабливості

(атрактивності) з-поміж інших держав світу завдяки великій кількості унікальних природних та історико-культурних туристичних ресурсів.

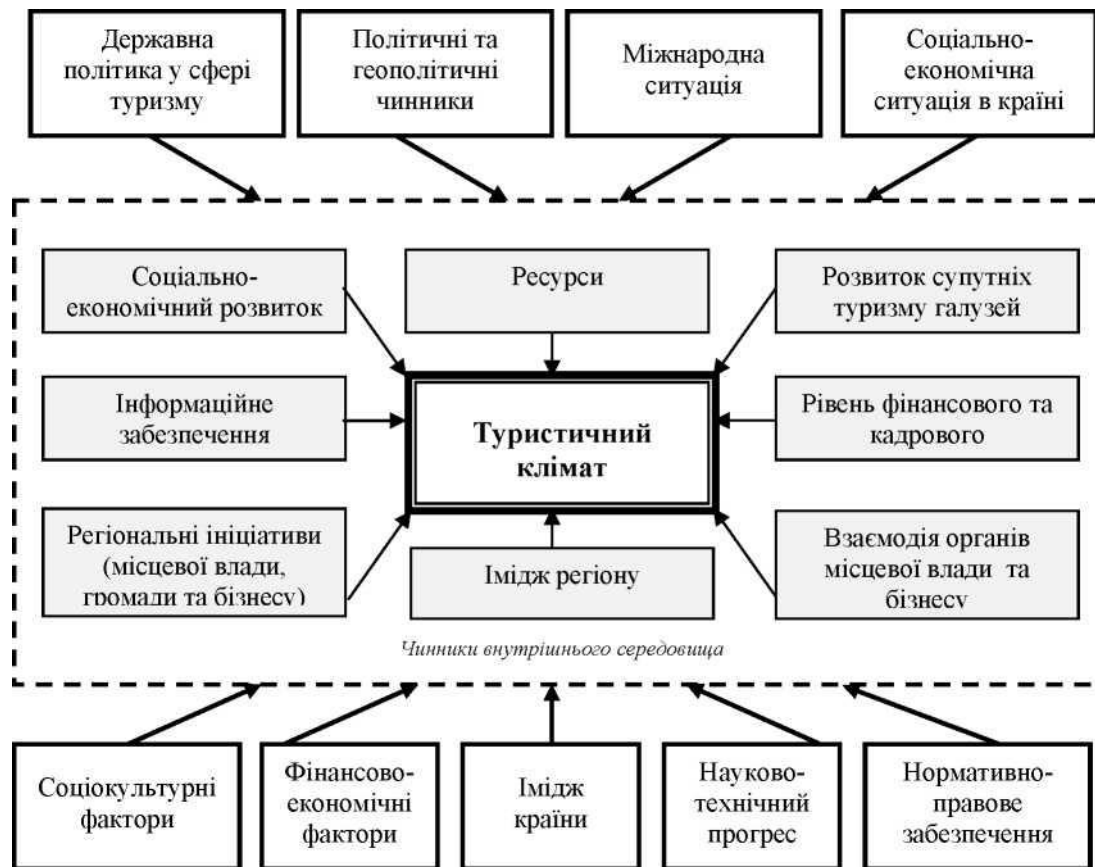

Рис. 1.2.3. Ресурсні складові туристичного потенціалу регіону

Економіко-географічне положення, наявність природних ресурсів, курортних зон, розвинених транспортної та соціальної інфраструктур, наявність пам'ятників історії та культури дозволяє віднести Україну до країн з високим потенціалом розвитку туризму та високою інвестиційною привабливістю.

Майже 15% території країни можна віднести до курортів, зон відпочинку, гірських і приморських ландшафтів, де збережено національні традиції, музеї, архітектурні, історичні та культурні пам'ятки. Зокрема Україна має істотний природний внутрішній потенціал розвитку туризму [14, с. 18-19].

Звідси випливає, що туристичний потенціал України є унікальним, тому на сучасному етапі особливо потрібне ефективне державне управління процесом формування та розвитку туристичного потенціалу в нашій державі. У свою

чергу, державне управління повинно створити належні умови роботи для органів влади різних рівнів управління процесом формування та розвитку туристичного потенціалу України.

На думку науковців, однією з умов, здатних забезпечити успішне функціонування туристичної сфери, є формування такої організаційної структури управління нею, що дозволить здійснювати планово-узгоджену діяльність на рівні регіону, розробляти регіональні, міжрегіональні та загальнодержавні програми економічного розвитку, вдосконалювати організаційно- економічні механізми підвищення ефективності функціонування як самої туристичної сфери, так і всього господарського комплексу регіону [6, с. 20].

. Здійснивши аналіз основних понять та сутності туристичного потенціалу зробити висновок, що туристичний потенціал є сукупністю туристичних ресурсів та туристичних можливостей певної території. Адже за допомогою туристичного потенціалу можна сформувати сукупність конкурентних переваг тієї чи іншої території (країни, регіону чи окремого населеного пункту), яка завдяки ефективним і чітким рішенням та механізмам державного управління має здатність обслуговувати цільові туристичні ринки, відповідаючи попиту на туристичні послуги та туристичній пропозиції як основним важелям світового та національного туристичних ринків.

1.3. Показники оцінки туристичного потенціалу регіону

Потенціал туристично- рекреаційної галузі регіону є результатом взаємодії ресурсів, конкурентних сил, детермінантів конкурентної переваги регіону та наявності у певної групи людей підприємницьких і управлінських здібностей.

Потенціал туристичного комплексу, як і будь-якої виробничої одиниці, визначає здатність збалансованого використання усіх наявних резервів і можливостей для задоволення потреб споживачів шляхом виробництва конкурентоспроможних туристичних товарів та послуг. Зменшення потенціалу в багатьох випадках виникає в результаті незбалансованого використання ресурсів.

Потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону - це відкрита система, де спостерігається інтенсивність обміну інформацією та іншими ресурсами із зовнішнім середовищем. Потенціал реагує на макроекономічні зміни, розвивається під їхнім впливом, але при цьому зберігає якісну визначеність і адаптивність функціонування.

Під структурою потенціалу регіону, розуміють мережу найсуттєвіших, стійких зв'язків між елементами [4; с. 67]. Спираючись на думки науковців, хочемо запропонувати наступну структура потенціалу поділяється на об'єктні та суб'єктні складові (рис.1.3).

Об'єктні складові пов'язані з матеріально-речовинною та особовою формою потенціалу регіону. Вони споживаються і відтворюються в тій чи іншій формі в процесі функціонування. До них належить: інноваційний потенціал, виробничий потенціал, фінансовий потенціал та потенціал відтворення.

Інноваційний потенціал - сукупні можливості регіону щодо генерації, сприйняття та впровадження нових (радикальних і модифікованих) ідей для його системного технічного, організаційного та управлінського оновлення.

Виробничий потенціал - наявні та приховані можливості щодо залучення та використання факторів виробництва для випуску максимально можливого обсягу продукції (послуг). Його треба також сприймати як сукупність ресурсів, що функціонують і здатні виробляти певний обсяг продукції. Тому виробничий потенціал є поліструктурною системою.

Фінансовий потенціал - обсяг власних, позичених та залучених фінансових

ресурсів туристично-рекреаційної галузі, що ними воно може розпоряджатися для здійснення поточних і перспективних витрат. Головною складовою фінансового потенціалу є інвестиційний, тобто наявні та приховані можливості галузі для здійснення простого і розширеного відтворення.

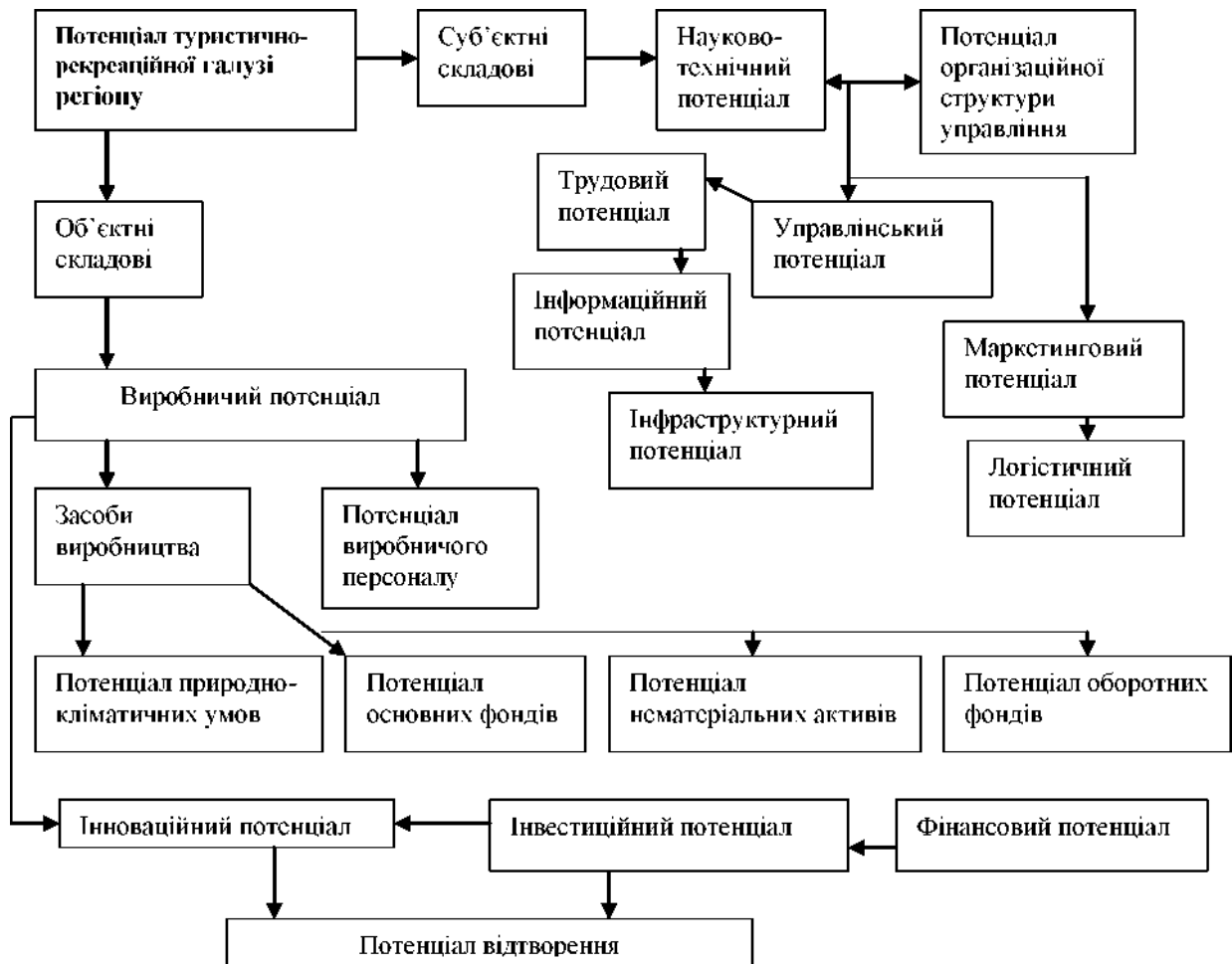

Рис. 1.3.1 Структура потенціалу туристично-рекреаційної галузі регіону [4]

Відтворення потенціалу - це процес безперервного відновлення всіх його складових. Розширене відтворення потенціалу регіону передбачає кількісний та якісний розвиток виробничих факторів та інших складових потенціалу, котрі забезпечують вищу результативність його діяльності [5; с.83].

У межах розширеного відтворення можна виокремити три типи розвитку потенціалу: екстенсивний (традиційний), інтенсивний (інноваційний) і

екстенсивно-інтенсивний (змішаний).

Суб'єктні складові не споживаються, а становлять передумову, загальноекономічний, загальногосподарський соціальний чинник раціонального споживання об'єктних складових. До суб'єктних складових потенціалу туристично-рекреаційної галузі відносять науково-технічний потенціал, управлінський потенціал, потенціал організаційної структури управління, маркетинговий потенціал [6; с.129].

Науково-технічний потенціал - узагальнююча характеристика рівня наукового забезпечення виробництва (науки, техніки, технології, інженерної справи, виробничого досвіду, можливостей та ресурсів, у тому числі науково-технічних кадрів..

Управлінський потенціал - це навички та здібності керівників усіх рівнів управління з формування, організації, створення належних умов для функціонування та розвитку соціально-економічної системи. У найзагальнішому вигляді він є інтеграцією функціонально-структурних та нематеріальних елементів.

Потенціал організаційної структури управління - це управлінський (формальний та неформальний) механізм функціонування галузі, який втілює в собі рівень організації функціональних елементів системи та характер взаємозв'язків між ними.

Маркетинговий потенціал - це здатність туристично-рекреаційної галузі систематизовано й планомірно спрямувати всі свої функції (визначення потреб і попиту, організація виробництва, продаж і післяпродажне обслуговування) на задоволення потреб споживачів і використання потенційних ринків збуту. У структурі маркетингового потенціалу окремо виділяють логістичний потенціал.

Використання запропонованої класифікації дає можливість акцентувати увагу на тих факторах, які дозволяють найбільше адекватно оцінювати відповідні аспекти формування й використання потенціалу й виявити проблемні

ситуації на даному етапі розвитку.

Окремо хочем зазначити та розглянути, що саме людина є основним ресурсом туризму, адже людина є частиною послуги, і всі виробничі процеси залежать від людини, яка їх надає. Тому підготовка професійних кадрів для туризму є основною задачею установ, які займаються організацією туризму на конкретній території. При вивченні туристичного потенціалу частіше за все використовують три види оцінки: якісну, кількісну та економічну.

Кількісна оцінка включає в себе показники об'єму запасів, необхідних для оптимізації навантажень та визначення потенційної ємності територіальних рекреаційних систем (Всесвітня туристична організація потенційну ємність туристичної території визначає як максимальну кількість людей, яка може відвідати місце призначення в один і той самий час, не призводячи до руйнування фізичного, економічного та соціально - культурного оточуючого середовища та до неприпустимого зниження якості задоволеності відвідувачів).

До складових кількісної оцінки відносяться також показники площі розповсюдження ресурсів, сприятливих для рекреаційного використання, встановлення кордонів санітарних округів та тривалість комфортного сезону використання рекреаційних ресурсів, які визначають сезонність використання та розвитку туризму.

Якісна оцінка рекреаційних ресурсів включає в себе ступені сприятливих якостей для визначення виду або циклу рекреаційних занять: виразність, контрастність, величність, здатність природних рекреаційних ресурсів пробуджувати позитивні емоції. Недоліками кількісного та якісного методів є відсутність орієнтації на економічне обґрунтування, суттєві об'єми дослідницької роботи без чіткої стратегії застосування результатів.

Економічна оцінка дозволяє визначити вартість туристичних ресурсів території. Економічні параметри туристичної діяльності та економічна оцінка туристичних ресурсів тісно пов'язані з видом ресурсу, його якістю, відстанню

від району споживання, технологією використання, станом оточуючого середовища. Тобто економічна оцінка туристичних ресурсів має являти систему показників, що відображають економічні результати туристичної діяльності з урахуванням їх якісних властивостей.

Ціль економічної оцінки - це необхідність об'єктивно відобразити, що втрачає територія в цілому при знищенні рекреаційного ресурсу або при відмові від його використання. Зробити це доволі важко: по-перше, тому що цей ресурс може бути унікальним та його якості і цінність неможливо відшкодувати; по-друге, у ряді випадків інтереси суспільства та індивіда не співпадають, а це може призвести до безповоротної втрати ресурсу як частини національного багатства

Така постановка відповідає цілям і завданням інтегральної оцінки рівня реалізації й нереалізації потенційних можливостей, підвищення ефективності виробничої діяльності. Досягнення поставленої мети забезпечується новим предметним наповненням змісту показників інтегральної оцінки, що характеризують зазначені вище взаємозв'язки.

Взаємозв'язок інтегральних показників виробничого потенціалу туристичного комплексу Закарпаття може бути виражений залежністю.

Варто окремо зазначити, що оцінювання туристичного потенціалу країни та її регіонів є першочерговим завданням забезпечення розвитку туристичної галузі та важливою передумовою її планування на національному й регіональному рівнях, оптимізації просторової та господарської організації територіальних туристичних комплексів. Без даних об'єктивної оцінки туристичного потенціалу виникають складності залучення інвесторів, які допоможуть щодо модернізації інфраструктури туристичної та курортно-рекреаційної галузі. Тематиці дослідження оцінювання туристичного потенціалу країни та окремих регіонів присвячено безліч наукових праць, однак оцінювання рівня туристичного потенціалу регіонів та їх забезпеченості туристичними ресурсами є проблематичним та лише частково вирішене в оціночних

економічних чи географічних параметрах.

Дослідження туристичного потенціалу туристичної галузі країни та її регіонів полягає у визначенні ефективності використання ресурсів, визначенні потенційної спроможності конкурувати на ринку, виставляючи всі свої пропозиції на ринок, а також у визначенні попиту на ці пропозиції. Навіть за наявності чудових природно-кліматичних, культурно- історичних ресурсів можна мати низький рівень попиту, а це означає, що стратегія чітко не визначена, туристична галузь не є пріоритетною галуззю регіону.

Крім того, на конкурентну боротьбу в туристичній сфері регіонів впливають попит на туристичні послуги, сезонність, поява конкуруючих підприємств в інших регіонах (відмінність застосування стратегій), наявність кваліфікованого персоналу. На основі аналізу літературних джерел [4; 5; 6] узагальнено, охарактеризовано основні фактори, що визначають туристичну привабливість регіонів України:

- екологічний (загальний екологічний стан, що склався у регіоні та характеризується такими показниками, як наявність природних ресурсів, екологічна складова та кліматичні умови, ризики катастроф, рівень розвитку сільського господарства, обсяги споживання свіжої води, скидання забруднених зворотних вод без очищення або недостатньо очищені природні поверхневі водні об'єкти, викиди забруднюючих речовин до атмосфери);
- політичний (показники, що містять інформацію щодо правого регулювання розвитку туристичної діяльності в країні, рівня криміногенності);
- економічний (показники, що відображають рівень інфляції, безробіття, прибутки та ціни на туристичні товари й послуги, обсяг інвестицій в основний капітал, вклад туристичної сфери в макроекономічних показниках);
- інфраструктура (показник, що свідчить про стан автошляхів і зв'язку, готельних комплексів, закладів харчування та проведення дозвілля, застосування комп'ютерних технологій, мережі Інтернет, комунікаційних технологій,

транспорту (швидкісні поїзди, пароми, літаки));

- соціальний (показники, що характеризують демографічний стан у регіоні та країні, тобто рівень природного приросту, наявність субкультур у регіоні та країні загалом, кількість безробітного населення до працездатного, працездатного та непрацездатного віку);

- культурний (кількість загальноосвітніх навчальних закладів, ВНЗ, книжковий фонд бібліотек, кількість місць для глядачів у залах демонстрування фільмів, кількість місць у клубних закладах).

Наявність зазначених факторів зумовлює необхідність можливості оцінювання туристичної привабливості українських регіонів для виявлення найперспективніших напрямів розвитку туристичної галузі, що дасть змогу сформувати в майбутньому ефективну стратегію розвитку туризму в регіонах шляхом її підтримки та стимулювання на державному рівні.

Доцільність та необхідність кількісного оцінювання туристичної привабливості на рівні країни, галузі чи певного регіону пояснюються виявленням тих територій, стимулювання розвитку яких приведе до можливості отримання якнайшвидших економічних результатів, тобто сукупності ефектів. Під час оцінювання туристичного потенціалу слід ураховувати всю сукупність внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) факторів, що обумовлюють пріоритети та перспективи розвитку туризму в цьому регіоні території [7] (табл. 1). За допомогою такої послідовності аналізу можна найбільш повно описати та проаналізувати сучасний стан потенціалу туристичної галузі України та її регіонів. До того ж це дає змогу поетапно та всебічно зібрати матеріал та оцінити туристичний потенціал не відокремленим чином від усіх факторів, тобто оцінити туризм області як важливу частину розвитку, що значно впливає на всі фактори життя населення та економічного розвитку. Такий підхід до оцінювання туристичного потенціалу демонструє важливість та перспективність туристичної галузі будь-якого регіону.

Таблиця 1.3.1.

Групи факторів для оцінювання потенціалу туристичної галузі регіону [22]

Група	Фактори
1	2
Історико-культурна спадщина	- Насиченість території історико-культурними пам'ятками; - рівень значущості історико-культурних пам'яток (світове, національне, державне надбання); - кількість необхідного та достатнього часу для огляду цінностей, що розраховується задля порівняння різних територій для розвитку історико-культурного туризму; - історична, культурна, інша цінність пам'яток; - сучасний стан та рівень збереженості історико-культурних ресурсів.
Природно-рекреаційні умови та ресурси	Рельєф, водні об'єкти, ландшафти та зонування територій, ґрунти, гідромінеральні ресурси, сільськогосподарські угіддя, корисні копалини, ліси, клімат та біоклімат тощо.
Інфраструктура	- Забезпеченість території засобами розміщення для різних категорій туристів та рекреантів; - кількість місць у засобах розміщення; - коефіцієнт завантаження засобів розміщення; - прибуток із розрахунку на 1 місце у закладах розміщення; - кількість працівників означеної галузі; - середня площа засобів розміщення в розрахунку на 1 місце, м²; - кількість підприємств ресторанного господарства; - кількість посадочних місць у підприємствах ресторанного господарства в розрахунку на тисячу жителів регіону; - товарообіг підприємств ресторанного господарства.
Інформація	- Законодавча база щодо питань розвитку та використання засобів масової інформації; - рівень розвитку засобів масової інформації, інформаційних систем та технологій; - технологічні можливості використання інформаційних систем та технологій суб'єктами туристично-рекреаційної діяльності; - наявність спеціалізованих інформаційних продуктів для туристично-рекреаційної сфери.
Фінанси	- Державні дотації у сферу туризму та рекреації; - кошти споживачів, сплачені за туристично-рекреаційні послуги; - кошти суб'єктів господарювання, спрямовані на розроблення та впровадження нових технологій використання туристичних ресурсів; - фінансування заходів, вжиття яких спрямоване на підвищення рівня обслуговування туристів та якості послуг, що надаються.
Інвестиції	- Обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу; - обсяг реальних та портфельних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу; - кількість укладених договорів з інвесторами; - кошти інвесторів, спрямовані на будівництво, реконструкцію та модернізацію туристично-рекреаційних підприємств; - кошти інвесторів, спрямовані на створення або розвиток підприємств туристично-рекреаційної інфраструктури; - кількість новоутворених підприємств завдяки інвестиційній діяльності.
Управління	- Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність туристично-рекреаційної сфери; - показники ефективності управлінської праці; - коефіцієнт оперативності роботи апарату управління; - надійність системи управління; - стабільність системи управління.
Соціальні умови	- Кількість працівників туристично-рекреаційної сфери; - кількість навчальних закладів усіх видів, які здійснюють підготовку спеціалістів туристичного профіля; - ліцензійний обсяг навчальних закладів усіх видів для підготовки спеціалістів туристичного профіля.

Продовження таблиці 1.3.1

1	2
Кадрове забезпечення	- Ринок робочої сили, який забезпечує туристично-рекреаційні підприємства обслуговуючим персоналом; - експерти та консультанти з підбору кадрів; - навчальні заклади різних рівнів, які забезпечують підготовку спеціалістів для сфери туризму та рекреації; - навчальні заклади, які забезпечують підготовку спеціалістів економічного та юридичного профілів.
Екологічні умови	Рівень забрудненості повітряного басейну, водних об'єктів, забруднення ґрунтів, наявність електромагнітних хвиль, шум, радіаційне забруднення.
Архітектурно-естетичні умови	Наявність заповідників, пам'яток архітектури та містобудування, археології, історії, природи, культури.

Таким чином, на основі опрацьованих джерел можемо зробити висновок, що основною проблемою в комплексному оцінюванні туристичних ресурсів є їх розмежування під час оцінювання. Відзначимо, що перешкодами формування єдиної (універсальної) методики оцінювання ресурсів території для розвитку сфери туризму є не тільки відмінність у фізико-географічних умовах регіонів та їх соціально-економічному розвитку, що визначають набір параметрів оцінювання, але й сама форма проведення оцінювання. Запропоновані методичні підходи науковцями спрямовані на визначення рейтингу туристичних регіонів, порівняння цих показників, але така система підрахунку сама по собі не забезпечує аргументованого та об'єктивного вибору стратегії розвитку туристичного комплексу, визначення пріоритетних напрямів та можливостей.

Зазначимо, що оцінка окремих ресурсних складових туристичної галузі не може бути використана сама по собі, тому що вона є суб'єктивною. Основною проблемою щодо визначення єдиної методики оцінювання туристичного потенціалу є те, що до галузі туризму належать підприємства, що входять до різних інших економічних галузей, у межах діяльності яких важко визначити те, яка частина доходів отримана саме від туристів, а яка - від інших споживачів. Абсолютні статичні показники не дають правильної відповіді про те, наскільки ефективно працює туристична галузь у певній країні або регіоні.

Для отримання достовірних результатів щодо оцінювання туристичного

потенціалу країни або регіону необхідно використовувати комплексні методики, які надають інтегрований результат за декількома показниками. Іншою ситуацією, яку треба враховувати під час таких досліджень, є ефективність використання тих ресурсів, які має країна або регіон і які впливають на загальну привабливість туристичного напрямку.

Третій аспект, якому сучасні вчені, приділяють недостатньо уваги, - це наявність певних факторів, дія яких має суттєвий (переважно негативний) вплив на загальну затребуваність туристичного напрямку в контексті загальної соціальної, економічної чи політичної ситуації.

Аналіз наявних методів та проблем оцінювання туристичного потенціалу регіону, необхідних для розвитку галузі туризму, дає змогу зробити такі висновки. В методиках оцінювання туристичних ресурсів використовується обмежена кількість параметрів оцінювання, що не дає повного уявлення про стан ресурсного потенціалу розвитку туризму та рекреації регіону (зазвичай використовують параметри оцінювання окремих ресурсів, а саме природних, рекреаційних ресурсів, історико-культурних, рідше - інфраструктурних); в параметрах оцінювання виявлено відсутність показників ефективності використання ресурсів туризму (наприклад, стан туристського попиту та пропозиції, технологічність освоєння ресурсів, державне регулювання туристичної діяльності); будь-яка пропонована сучасними авторами методика комплексної оцінки ресурсів туризму обов'язково вимагає уточнення критеріальної основи відповідно до природно-кліматичних, ландшафтних умов та особливостей історичного й соціально-економічного розвитку території; існує проблема збирання інформації, необхідної для проведення комплексного оцінювання ресурсів розвитку туризму та рекреації; часто надана оцінка є суб'єктивною.

Все це підкреслює необхідність не тільки обліку територіальних особливостей розподілу туристичних ресурсів та економічних процесів, що

відбуваються в межах країни та регіонів, але й формування стратегії розвитку регіональних туристичних комплексів залежно від їх ресурсної складової та потреб сучасного туризму з можливістю запровадження нових форм відпочинку та забезпечення інформаційної підтримки їх просування як в межах, так і за межами регіону.

Узагальнюючи різні підходи до оцінювання туристичного потенціалу, ми можемо констатувати, що він розглядається як ресурсний потенціал організації, що повинен бути використаний максимально (за умови операційного менеджменту), ресурсоощадно та оптимально (за умов логістичного менеджменту), а також креативно (за умов інноваційного менеджменту).

Головними проблемами досліджень, на нашу думку, є прозорість та достовірність отриманих даних усієї туристичної галузі України, перебування значної частини доходів (результатів) туристичної діяльності суб'єктів у тіні, недосконалість законодавчої бази, яка би регулювала надходження в бюджет країни, а також можливість маніпулювання результатами таких досліджень, причому це може спостерігатись на рівні оцінювання ефективності роботи окремого підприємства, туристичного комплексу регіону та на рівні держави загалом. Ще однією проблемою є те, що не завжди є доцільним порівняння результатів туристичної діяльності, отриманих різними методами, тому що ці результати можуть бути викривлені та заважати формуванню правильного та коректного напрямку розвитку потенціалу туристичної галузі країни та її регіонів.

Отже, на основі дослідження методів оцінки потенціалу туристично-рекреаційної галузі регіону можна сформулювати наступні висновки:

- потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону - інтегральне відображення поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй керівництву управлінських здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб суспільно-економічні інтереси.

- структурою потенціалу туризму та рекреації регіону поділяється на об'єктні та суб'єктні складові. Об'єктні складові пов'язані з матеріально-речовинною та особовою формою потенціалу, до них належить: інноваційний потенціал, виробничий потенціал, фінансовий потенціал та потенціал відтворення.

— отримати максимально точні результати майже не можливо під час оцінювання туристичної галузі, тому що до сфери впливу належать підприємства, які входять до різних економічних галузей, вкрай важко визначити те, яка саме частина доходів отримана саме від туристів, а яка - від інших категорій споживачів

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організація туристичної діяльності в області

Івано-Франківська область простяглася з північного заходу на південний схід уздовж орографічної осі Українських Карпат (рис. 2.1.1). Вона межує з Львівською, Тернопільською, Чернівецькою та Закарпатською областями. На крайньому півдні впродовж 50 км межа області є державним кордоном України з Румунією. Межа із Закарпаттям, що проходить по Карпатському хребту, протягом століть, до 1945 року, теж була кордоном - то з Угорщиною, то з Чехословаччиною. Поряд із Закарпаттям, це найвисокогірніша область України.

За адміністративним поділом область включає: 14 районів, 6 міст обласного значення. На Івано-Франківщині налічується 804 населені пункти, з них 240 надано статус гірських. Із загальної кількості населених пунктів: 15 міст, 24 селища міського типу, 765 сіл та селищ. Область є густонаселеною, щільність наявного населення в області упродовж останніх п'яти років коливається в межах 99,3–98,6 особи на 1 км² [39].

На сьогодні транспортний комплекс Івано-Франківського регіону достатньо розвинений, має розгалужену мережу залізниць, автомобільних доріг, аеропорт. Ж в області функціонує міжнародний аеропорт «Івано-Франківськ», розташований у південно-західній частині за 4,4 км від центру міста Івано-Франківська. Область має добре налагоджене міжобласне та міжнародне автобусне сполучення, зокрема, її територією проходять автобуси майже 50 міжнародних маршрутів до таких країн, як Італія, Польща, Чехія, Іспанія, Латвія, Молдова, Білорусь та понад 100 міжобласних. Рівень забезпечення населених

пунктів області регулярним автобусним сполученням складає понад 97 відсотків, що є одним з кращих показників у країні. Забезпечено стабільне функціонування майже тисячі автобусних маршрутів загального користування.

Івано-Франківська область на туристичному ринку Карпатського регіону України посідає одне з чільних місць. Загальновідомими туристичними символами краю стали г. Говерла, гуцульські фестивалі, курорти Яремче і Буковель, міста Галич, Косів, Коломия і ін. Область тягнеться з північного заходу на південний схід уздовж орографічної осі Українських Карпат. Територія Івано-Франківської області характеризується поєднанням різних тектонічних структур, геологічних умов, що відображається в різноманітті рельєфу та визначає диференціацію кліматичних, геоботанічних, ландшафтних умов в межах області. За характером рельєфу поділяється на три частини: північну - Подільську височину (до 430 м), вздовж правобережжя Дністра – Передкарпатське низькогір'я і гірську – Українські Карпати (майже 50% площі області). [21]

Івано-Франківська область за територією порівняно невелика, але за характером рельєфу належить до числа найбільш мальовничих в Україні. Третину території займають Карпатські гори, а дві третини - передгірська і рівнинна зони. Рівнинна зона знаходиться на північному сході й прилягає до Дністра. Тут знаходиться обласний центр - місто Івано-Франківськ (255 м над рівнем моря). Передгірську частину складають горбисті передгір'я.

Близько 43 % її території складають гірські масиви, наймальовничішими серед них є: Чорногора, Горгани, Гриняви, Чивчини. Не менш строката область і в етнографічному плані. Вона складається з самобутніх етнографічних районів Опілля, Бойківщини, Гуцульщини та Покуття. На Чорногірському хребті, на межі із Закарпаттям підноситься найвища гора України Говерла (2061 м).

Кліматичні умови - м'яка зима із середньою температурою -5°C і тепле літо ($+18^{\circ}\text{C}$) - сприяють організації цілорічного відпочинку та лікування. Сніг на схилах Карпат лежить кілька місяців, що важливо для розвитку

гірськолижного спорту. Ріки в значній частині швидкоплинні, утворюють каскади й водоспади, що є цінним для водного туризму. Найбільшими річками є оспівані в народній творчості сивий Дністер та швидкоплинний Прут, який бере початок на території області з-під Говерли.

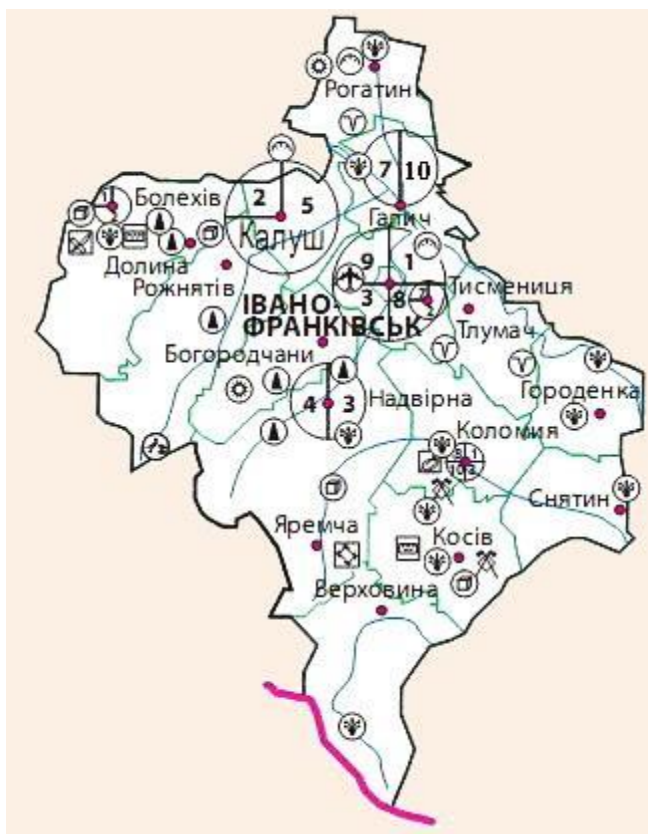

Рис. 2.1.1. Осередки промислового туризму Івано-Франківської області

Поряд із Закарпаттям, Івано-Франківщина – найлісистіша область України. Лісовими масивами вкрито 41 % території області. У рівнинній частині переважають листяні, в передгірській – хвойні ліси. Серед хвойних порід переважає ялина, яку місцеве населення називає смерекою. На висотах понад 1500 м починаються субальпійські луки (полонини).

Понад третина лісового фонду області – унікальні екосистеми передгірних та гірських дубово-букових і ялинових (смеречники) карпатських пралісів, що перебувають під охороною держави та використовуються для розвитку екологічного туризму.

На території області є 147 об'єктів природно-заповідного фонду. Серед них значні за площею гірськолісові резервати «Садки», «Джурджівський», «Княздвірський», «Скит Манявський», найбільший у регіоні Карпатський НПП та НПП "Гуцульщина". Карпатський НПП створений у 1980 р. на площі 50,3 тис. га. Національний парк охоплює верхів'я річок Прут і Чорного Черемошу з г. Говерлою і включає 12 паркових лісництв, земельний фонд селянських спілок, а також землі селищних та сільських рад – Яремчі, Микуличина, Кременця, Ворохти, Яблуниці. Основне завдання парку полягає у збереженні природи східного макросхилу Українських Карпат, його гірських і долинно-річкових ландшафтів, цінних історичних, архітектурних та етнографічних пам'яток. Карпатський національний парк є одним з основних рекреаційних районів Карпатського регіону та України. Кліматичні та географічні умови парку сприятливі для відпочинку й оздоровлення. Тут створена потужна матеріально-технічна база рекреаційного обслуговування.

Природними рекреаційними ресурсами виступають м'який клімат, лісові масиви, водні рекреаційні ресурси, лікувальні мінеральні води, численні природоохоронні об'єкти, історико-культурні пам'ятки. Рельєф території та тривалість снігового покриву сприятливі для розвитку різних видів гірськолижного спорту. В літньо-осінній період відпочиваючим пропонується цікава туристично-екскурсійна програма.

З метою ознайомлення з природними екосистемами і геологічними та геоморфологічними пам'ятками у парку прокладена широка мережа екотуристичних маршрутів: ботанічний, зоологічний та географічний на г. Брескул (1910 м), ландшафтний на г. Говерлу (2061 м), ботанічний та ландшафтно-географічний на г. Піп Іван (2020 м), загально-краєзнавчий на «Скелі Довбуша» та багато інших.

НПП «Гуцульщина» створений у 2002 р. на площі 32,271 тис. га (у тому числі 7606 га надані НПП у постійне користування). Національний парк

розташований у Покутсько-Буковинських Карпатах на території Косівського адміністративного району, де найвиразніше і найповніше збереглися прадавні самобутні промисли, традиції і звичаї гуцулів. Ця територія відзначається великою історико-культурною цінністю, зокрема, тут щорічно відбувається всесвітній Гуцульський фестиваль. Унікальні ландшафтні комплекси й гірські екосистеми (23 пам'ятки природи) органічно поєднані з колоритним етнокультурним середовищем та багатими рекреаційними ресурсами.

Рельєф парку складений низкою низькогірних та середньогірних хребтів, що простягаються паралельними пасмами з північного заходу на південний схід. Найвища вершина парку – г. Грегит (1472 м) – її схили вкриті кам'яними розсипами-греготами. На окремих хребтах, зокрема на Сокільському, виступають скелі висотою 20-40 м, які є популярним місцем тренувань туристів та альпіністів.

Територією парку протікають численні річки й потоки. Найбільші з них – Черемош, Рибниця, Лючка, Пістинька. У гірській місцевості та при виході з гір річки утворюють перекати і водоспади, які місцеве населення називає "гуками" через гуркіт, який вони створюють. Гірські водоспади та плеса річок виступають зонами масового відпочинку населення краю та численних рекреантів. На Черемоші існують всі умови для розвитку водного туризму. В урочищі Лебедин на висоті 650 м розташована «перлина» Гуцульщини – озеро Лебедине, мальовниче плесо якого в обрамленні смарагдових гір вабить до себе екотуристів з усіх куточків країни.

Серед рослинності парку переважають лісові екосистеми, на які в горах припадає 60 %, а в передгір'ях близько 24 % території НПП. Основні лісоутворюючі породи гір – бук, смерека (ялина), дуб, ялиця, граб. У низинній частині переважають листяні ліси, переважно дубові. Під Греготом та Ігрецем збереглися смерекові праліси, а на хребтах Сокільський і Каменистий – букові праліси з домішкою ялиці та явора.

На території НПП «Гуцульщина» розташовані численні туристичні бази, бази відпочинку, санаторії. У забудові рекреаційних споруд використано елементи народної гуцульської архітектури, які органічно поєднуються з ландшафтами, створюючи шедеври архітектурно-паркового мистецтва.

Для потреб екотуризму адміністрацією парку маркується розгалужена мережа еколого-пізнавальних стежок, серед них найпопулярніші такі: на хребет Брусний, на гори Клифу, Рокиту, Михалків, на хребет Каменистий, в урочище «Дубина».

У Галицькому районі, на базі регіонального ландшафтного парку, у 2004 р. створено Галицький національний природний парк, до складу якого частково входить ландшафтний заказник місцевого значення «Річка Лімниця» з водоохоронною смугою вздовж берегів шириною 100 м. Це – одна з найбільш характерних для області гірських річок. Вона є цінним джерелом чистої питної води в даний час і на перспективу, має сприятливі умови для життя, нересту і розвитку цінних видів риб – рибця, морени, гірської форелі, а також примноження цінних хутрових звірів та водоплавних птахів. На всій протяжності долина річки Лімниці цінна в естетичному та рекреаційному відношенні. Однак річка потерпає від значного антропогенного навантаження, береги її засмічені побутовими та промисловими відходами, мають місце непоодинокі випадки миття машин в ріці, забору гравію та інші порушення заповідного режиму. В області є десять курортних місцевостей. Для курортної терапії використовуються кліматичне лікування, мінеральні ванни. Серед курортів - низькогірні Татарів, Яремче і Микуличин, Мислівка і Новий Мізунь, Шешори та м. Косів, високогірні Ворохта і Яблуниця і бальнео-грязевий передгірний курорт Черче. Найбільш відомим на Івано-Франківщині є джерело води «Горянка», аналогічної за дією трускавецькій «Нафтусі», в с. Новий Мізунь Калуського району. Унікальні властивості джерела «Буркут» для лікування внутрішніх органів були відомі ще у XIX ст.

Мешканці області найповніше зберегли національний давньоукраїнський колорит з багатою матеріально-духовною культурою, а також низку самобутніх відмінностей в обрядах, народній архітектурі, одязі, побуті, мистецьких ремеслах, що привертає неабияку увагу туристів. Завдяки мальовничій ландшафтно-етнографічній строкатості, Івано-Франківщина має сформований імідж одного з найпопулярніших туристичних регіонів України. Туристичному руху в області притаманні такі специфічні риси: масовість, активність, молодіжність, помірна цінова політика туробслуговування. Ці риси вигідно вирізняють Івано-Франківщину на туристичному ринку Карпатського регіону.

В даний час в області під охороною держави знаходиться 1360 пам'яток архітектури, в тому числі 87 пам'яток національного значення, переважна більшість яких – це пам'ятки дерев'яної і мурованої архітектури, та пам'ятки житлового і громадського будівництва, зосередженого, в основному, в 31 історичних містах. Область славиться цікавими історичними та культурними пам'ятниками. Серед них багато споруд XII ст. та церков таких як св. Пантелеймона, Успенський Собор, Різдва Христового тощо.

Незважаючи, на той факт, що область найчастіше асоціюють з гірськолижними курортами, вона також забезпечена санітарно-культурними та оздоровчими закладами, найбільша їх концентрація зосереджена у м. Яремче, адже саме це місто володіє широкими ресурсами, які стимулюють туристичну інфраструктуру в даному регіоні. Найбільш популярним туристичним напрямком протягом багатьох років залишається Буковель. Завдяки розвинутій туристичній інфраструктурі та наявним природним та рекреаційним ресурсам цей туристичний центр щороку приваблює тисячі туристів не лише з України, але й з різних куточків світу.

В Івано-Франківську налічується 6 пам'яток національного значення:

1. Колегіальний костюл Пречистої Діви Марії, побудований в 1703 році в стилі Барокко з поєднанням Ренесансу;

2. Костел Єзуїтів 1729 року побудований, сучасна назва Катедральний собор Святого Воскресіння;
3. Колегія Єзуїтів побудований 1742 року;
4. Вірменський костел 1762 року (зараз – Собор Святої Покрови непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії);
5. Пивоварний завод збудований 1767 року, який вже втрачений як перше промислове підприємство міста;
6. Меморіальний сквер. Містяни знають його, як старовинний міський цвинтар або Станіславський некрополь. Перші згадки про це кладовище датуються 1782 роком. На цій території було поховано близько десяти тисяч містян та військових[24].

Малі історичні міста Івано-Франківської області багаті на історико-культурні ресурси, а саме:

1. Пам'ятки історії і культури – старовинні замки, давні церкви, житлові та громадські історико-культурні пам'ятки (Пнівський та Галицький замки);
2. Чотири давньоруських міста (Галич, Тисмениця, Снятин, Тлумач) із комплексом пам'яток історії та культури;
3. Місця народження та діяльності відомих в українській історії та культурі людей (зокрема, пам'ятник Марку Черемшині в Снятині, в м. Болахів – меморіальна дошка Н. Кобринській, пам'ятний знак Я. Лопатинському в Долині);
4. Місця визначних історичних подій (опришківського руху, національно-визвольної боротьби українського народу) – Яремче, Галич;
5. Центри традиційних українських промислів (писанкарства, ліжникарства, килимарства, вишивання, різьби по дереву, гончарства та інші) – Косів, Яремче [24, 26].

Давно відомим туристичним центром Івано-Франківщини є місто Яремче,

розташоване в мальовничій улоговині між горами на березі р. Прут (на території Яремчанської міської ради працюють понад 200 туристсько-рекреаційних закладів та понад 500 садиб сільського туризму).

Найбільшим культурним та економічним центром краю є обласний центр Івано-Франківськ (237 тисяч мешканців), історія якого налічує понад три з половиною сторіччя.

Важливим культурним і духовним осередком краю є місто Коломия, третє за населенням після Івано-Франківська і Калуша. Населення міста й околиць створило немало перлин духовної та матеріальної культури. Скарбницею народних промислів є Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Й.Кобринського, що діє від 1935 року, музей «Писанка» оригінальної архітектури (у формі писанки), де зібрано понад 12 тисяч екземплярів писанок з України та інших країн.

Етнографічно населення Івано-Франківщини поділяється на Опілля, Покуття, Бойківщину та Гуцульщину. Їх мешканці зберегли деякі відмінності в мові, одязі, культурі та побуті й уже цим привертають увагу туристів.

В області розвинені різні види художніх народних промислів. Під руками різьбярів, гончарів, мосяжників, ткачів народжуються мистецькі вироби, що розходяться по світу. Визнаним центром гуцульського мистецтва є Косів, де працює мистецький ярмарок.

Івано-Франківщина має велику культурно-історичну спадщину. Такі давні і цінні пам'ятки як церква Пантелеймона під Галичем (XII ст.), Манявський скит (XVII ст.), дерев'яні гуцульські і бойківські храми відомі за межами країни, у т.ч. дві церкви-пам'ятки ЮНЕСКО у Рогатині та Нижньому Вербіжі.

Найпопулярніші туристичні місця краю:

- Манявський скит;
- Манявський водоспад;
- Гошівський монастир;

- гора Говерла (2061 м);
- колишня обсерваторія на г. Піп Іван;
- високогірні озера Несамовите, Марічейка;
- національний заповідник «Давній Галич»;
- музеї Писанки та народного мистецтва Гуцульщини і Покуття (м. Коломия);

- Скелі Довбуша (с. Бубнище поряд з м. Болехів);
- скелі «Писаний Камінь»;
- «Сріблясті» водоспади;
- Бухтівецький водоспад;
- вузькоколійка «Карпатський трамвай»;
- Сокільський хребет;
- Карпатський національний природний парк та інші.

Цікавими туристичними маршрутами на Прикарпатті є:

- гірські (Чорногорою, Горганями);
- водні (Дністровським каньйоном, ріками Білий і Чорний Черемош, Прутом);

- велосипедні (Яремчанщиною, Косівщиною);
- автомобільні, зокрема «Золоте кільце південної Галичини», на якому зосереджено багато пам'яток української, польської, австрійської, румунської, татарської культури і архітектури.

В області працює гірськолижний курорт № 1 в Україні - "Буковель" (с. Поляниця). Туристи також мають можливість покататися на гірських лижах в Яблуниці, Верховині, Ворохті, Вишкові, Косові, Тюдіві тощо.

На річці Дністер, в селах Одаїв та Ісаків, розташовані мальовничі місця, придатні для польотів на дельтапланах та парaplанах.

Також до послуг туристів маршрути для любителів подорожувати на гірських велосипедах, конях, квадроциклах тощо.

Популярними є водні туристичні маршрути. Сплав гірськими річками, Білий та Чорний Черемош, Прут, Лімниця. Найкращий час для проходження річок Карпат - кінець квітня - перша декада травня, коли танення снігів є найбільш інтенсивним. Каньйонами рівнинного Дністра на плотах можна проходити з травня по вересень.

Існуюча база рекреаційних закладів різних форм власності (понад 1700 одиниць на 50 тис. місць) дає можливість нарощувати лікувально-оздоровчі, туристичні, спортивні послуги, в тому числі й для іноземних туристів. В області є сучасні туристично-рекреаційні заклади, в яких можна організовувати різноманітні ділові заходи (форуми, конференції, семінари, круглі столи тощо).

Туристичні послуги надають понад 200 суб'єктів туристичної діяльності; діє мережа 11 туристично-інформаційних центрів.

Все більш популярним стає сільський туризм. Туристів приваблює зручна система поселення, близькість до природи, співвідношення "ціна - якість", гостинність та домашня атмосфера, а окрім того, чудові страви національної кухні.

Отже, Івано-Франківська область має багату історію, про що свідчить велика кількість культурних об'єктів, які привертають велику увагу для туристів. І в 34 маленьких містечках, і в адміністративному центрі, є споруди державного значення. Тому всі ці передумови сприяють розвитку туризму в регіоні.

2.2. Оцінка стану туристичного потенціалу області

Івано-Франківщина володіє значним туристичним та рекреаційним потенціалом, має збережені національні, релігійні, культурні традиції та автентичні промисли. Ці сильні сторони можуть бути використані для

подальшого розвитку туризму (ділового, медичного, екологічного та ін.). Важливим індикатором економічного розвитку області є капітальні інвестиції, активізація яких є результатом створення сприятливого бізнес-середовища в регіоні та державі загалом, а також запорукою зростання ділової активності, формування інституційної інфраструктури підтримки, просування інвестицій. Сучасний економічний та туристичний розвиток регіону, як і держави в цілому, значною мірою залежить від таких факторів як використання новітніх 51 технологій, наявності наукомісткого виробництва, а також розвитку людського капіталу.

Івано-Франківська область розташована в центральній частині Карпатського регіону. Область має пряме залізничне сполучення з центральним та східним регіонами України, що забезпечує домінування в структурі туристичних потоків внутрішніх туристів. Основними транзитно-туристичними осями області є дві автомагістралі регіонального значення, що зв'язує Івано-Франківськ з найбільшими промислово-адміністративними центрами регіону – Львовом та Чернівцями.

Перша з них – це головна транскарпатська автомагістраль південно-східної половини Карпатського регіону держави. Через Яблуницький перевал магістраль зв'язує Івано-Франківськ з Румунією, Угорщиною і Словаччиною; крім того, ця магістраль сполучає між собою найпопулярніші гірські курорти обох макросхилів Карпатської дуги: Яремче, Татарів, Яблуницю (Івано-Франківщина), Ясіня, Кваси, Рахів (Закарпаття). З кінця 1990-х рр. обидві автомагістралі перетворюються у потужні транзитно-туристичні коридори з розгалуженою інфраструктурою приватних мотелів, кемпінгів, ресторанів, сервіс-центрів, що обслуговують транзитно-туристичні потоки на рівні, наближеному до європейських стандартів.

Івано-Франківщина володіє багатою історико-культурною спадщиною. На її території взято під охорону держави 3,5 тис. пам'яток історії та культури.

Область має значну туристично-оздоровчу базу. Туристичні послуги надають 29 туристичних підприємств. Понад 100 об'єктів (готелі, турбази, санаторії, пансіонати) можуть одночасно прийняти 14 тис. відпочиваючих. В області 5 курортних місцевостей, де діють 11 санаторіїв. Яремче має славу туристичної столиці Українських Карпат. В цій місцевості розташувався туристичний комплекс “Буковель”, котрий охоплює гірськолижні траси різної категорії складності, обладнані підйомниками, 25 двоповерхових котеджів, ресторан, бар, сауну, лижну школу, пункти прокату спорядження, медпункти, рятувальну службу, п'ять систем осніження, системи освітлення трас, місця для паркування автомобілів тощо.

Ці рекреаційні заклади об'єднані єдиним архітектурно-планувальним рішенням, загальною просторовою композицією і організацією обслуговування.

Івано-Франківська область має значні туристичні ресурси для задоволення потреб вітчизняних та іноземних туристів в оздоровленні, відпочинку й пізнанні історії та культури краю.

Для області перспективними є пізнавальний, оздоровчий, етнічний, водний, кінний туризм, екотуризм, мисливство та сімейний відпочинок.

Під туристичними ресурсами спеціалісти розуміють закономірні поєднання компонентів природи та історико-культурних цінностей, які виступають як умова задоволення рекреаційних і пізнавальних потреб людини. Специфічними характерними властивостями туристичних ресурсів є такі категорії як цілісність, динамізм, місткість, усталеність, надійність, привабливість.

Область має 366 територій і об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема Карпатський природний національний парк, 30 заказників, 99 пам'яток природи, 3 дендропарки, 8 парків - пам'яток садово-паркового мистецтва, 212 заповідних урочищ. Сприятливі кліматичні умови, мінеральні води, лікувальні торфові

грязі, розташовані у південно-східній частині області курорти становлять її природно-рекреаційний потенціал.

Івано-Франківщина – це про відчуття затишку і європейського шарму у Івано-Франківську, почути шум могутніх гірських річок і дзюрчання струмочків, вдихнути запаморочливо чисте повітря, помилуватися на гори, вкриті зеленим оксамитом лісів. Серед туристичних об'єктів найбільше значення мають: музей дерев'яної архітектури та живопису XVI-XVII ст. у м. Рогатині, історико-архітектурні пам'ятки в м. Івано-Франківську, Національний заповідник «Галич», пам'ятки архітектури у смт Крилос, Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини, Манявський скит (XVII ст.), літературно-меморіальний музей І.Я. Франка у с. Криворівня. Проте ми хочемо детально розповісти про наступні туристичні об'єкти:

Гірськолижний курорт Буковель (рис. 2.2.1)

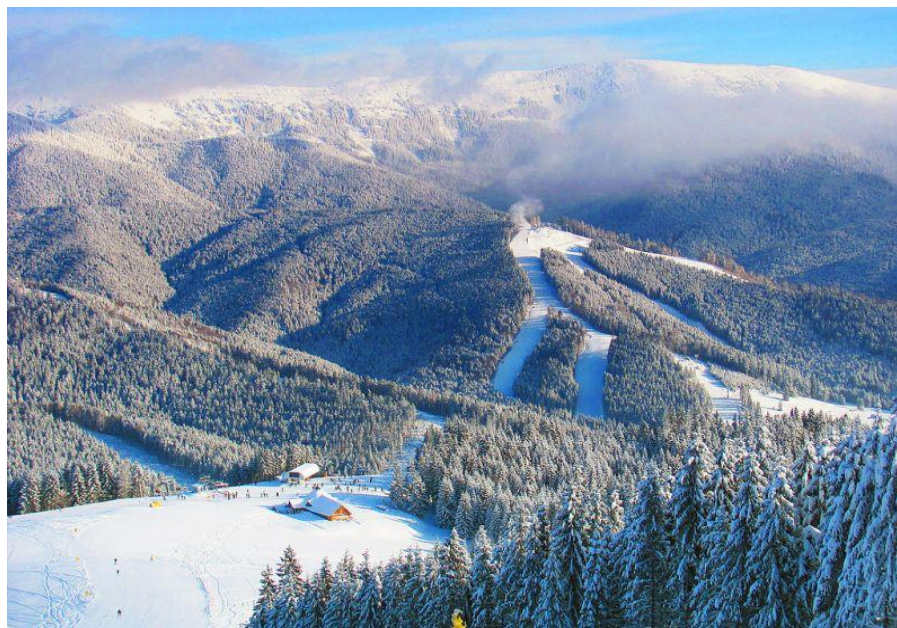

Рис. 2.2.1. «Гірськолижний курорт Буковель»

Буковель – найбільший гірськолижний курорт України, який вже давно оцінили любителі активного відпочинку. На гірськолижних трасах, яких налічується близько 60, новачки можуть спробувати свої сили, а професіонали – відточити майстерність. Тут є все необхідне для гірськолижного туризму!

Буковель – досить молодий курорт, він був заснований в 2000 році. Розташований він на п'яти горах. Для зручності туристів обладнані 16 підйомників, які дозволяють дістатися до вершин і насолодитися красою Карпатських гір. На всіх трасах передбачено використання снігових гармат, тому навіть у малосніжні зими любителям гірських лиж нема про що турбуватися.

На курорті є 7 власних готельних комплексів, вілли-шале. Також відвідувачі Буковеля можуть зупинитися в приватних пансіонатах, які знаходяться в околицях курорту, як правило, вартість проживання у них дешевше.

Гора Говерла (рис. 2.2.2.)

Рис. 2.2.2. «Гора Говерла»

Гора Говерла розташована на Чорногірському хребті, що розмежовує Івано-Франківську і Закарпатську області, висота вершини складає 2061 метр над рівнем моря. Частина її території входить до Карпатського національного природного парку, частина до Карпатського біосферного заповідника. На вершину можна піднятися багатьма шляхами з обох сторін. За формою Говерла нагадує правильний конус, загалом вона покрита альпійськими луками, а подекуди й чагарниками. Іноді на вершині зустрічаються кам'яні розсипи.

Назва вершини, найбільш ймовірно, походить з румунської мови в значенні «важкодоступна гора» або з угорської - «снігова гора». З-під її вершини бере початок р. Прут. Гора Говерла – популярний об’єкт літнього та зимового туризму, особливо в останні роки.

Основні маршрути на Говерлу включають сходження зі сторони т/б «Заросляк» (через так звану Говерляну), зі сторони урочища Козмешик та по гребеню Черногірського хребта як зі сторони гори Петрос, так і зі сторони гори Пожижевська. Взимку альпіністським сходженням на Говерлу присвоєна категорія 1А.

Стежка Довбуша, Яремче (рис. 2.2.3.)

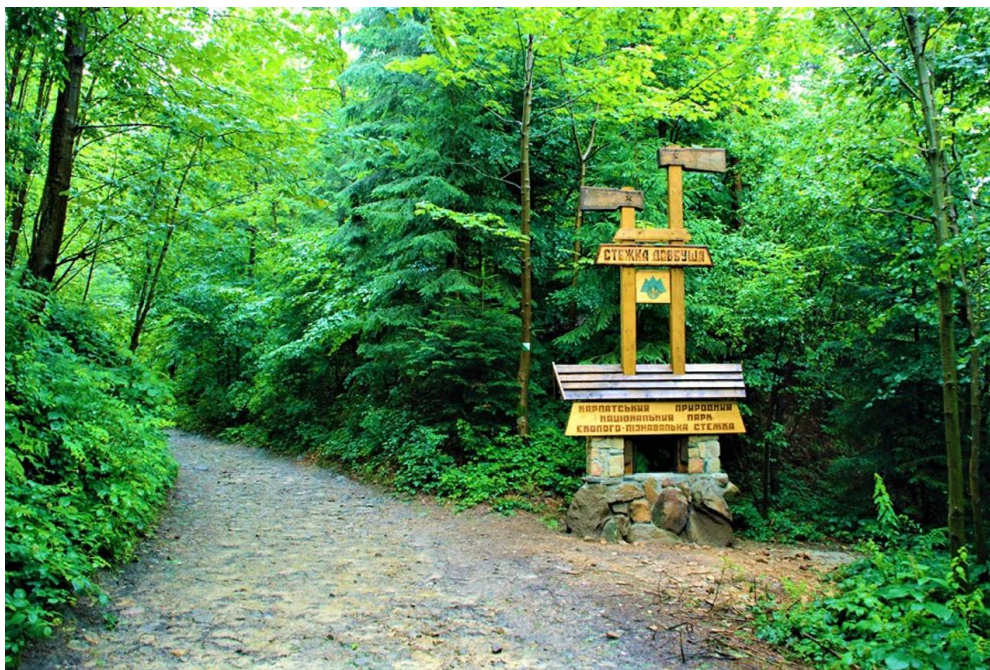

Рис. 2.2.3. «Стежка Довбуша, Яремче»

В Українських Карпатах є багато об'єктів, названих на честь ватажка опришків Олекси Довбуша: Скелі Довбуша, Камінь Довбуша, Печера Довбуша. Біля прикарпатського міста Яремче знаходиться цікава туристична атракція – «Стежка Довбуша».

Починається маршрут в урочищі Дрібка, піднімається до скель, а звідти туристична стежка спускається донизу і замикається в кільце. Повністю пройти

цей маршрут можна приблизно за 4 години. По всій стежці розташовані тематичні скульптури майстра Дарія Грабара. До того ж, крім кам'яних скульптур, на маршруті стоять інформаційні стенди. Хоч «Стежка Довбуша» утворює кільце, зовсім не обов'язково спускатись до стартової точки. Можете завершити свою прогулянку біля водоспаду Пробій або сувенірного базару в Яремчі. Особливу увагу до себе привертає оповитий легендами Камінь Довбуша. Піднімаючись стежкою, туристи піднімаються до місцевих Скель Довбуша (не плутайте зі Скелями Довбуша, що поблизу Бубнище). Саме тут переховувались загони Олекси Довбуша від польських підрозділів. За бажанням можна продовжити прогулянку і побачити більше – піднятись на гору Маковицю (стежку до неї покаже дороговказ, який стоїть недалеко від скель).

Скельно-печерний комплекс «Скелі Довбуша», Бубнище (рис. 2.2.4.)

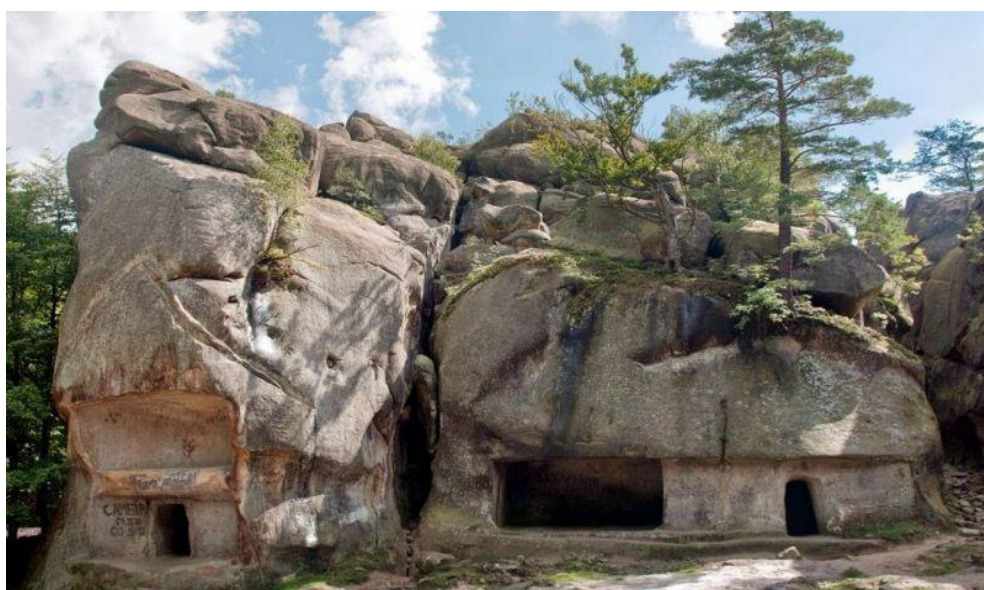

Рис. 2.2.4. «Скельно-печерний комплекс «Скелі Довбуша»

Серед мальовничих Карпатських гір знаходиться скельно-печерний комплекс «Скелі Довбуша». Ці скелясті утворення були названі на честь ватажка опришків Олекси Довбуша. Відвідувачів здивують неповторні форми величезних скель, гігантських каменів, які нагадують химерні образи тварин та різних дивовижних істот.

Пройтися потаємними стежками й ходами, через темні ущелини, і, можливо, побачити образ мужнього лева або серце сміливого Олекси Довбуша. Якщо до кам'яного серця доторкнутися рукою та загадати бажання, то воно обов'язково здійсниться. Місцеві жителі стверджують, що кожна скеля відображає частину тіла опришка Довбуша. Можливо «помітити» кулак Довбуша. Кожна зі скель має свою цікаву і незвичайну назву: Голець, Колобок, Австрійка, Парус, Тюльпан, Бівачка, Броненосець та Шуршун. Цікавою є легенда про Мертве озеро, яке знаходиться на висоті 900 метрів. що саме там Довбуш сховав свої скарби. Український історик та політичний діяч Михайло Грушевський припускав, що скельно-печерний комплекс «Скелі Довбуша» біля Бубнища виконував оборонну функцію.

Старий Австрійський міст-віадук, Ворохта (рис. 2.2.5.)

Рис. 2.2.5. «Старий Австрійський міст-віадук, Ворохта»

Старий Австрійський міст – це одна звизначна пам'ятка славетного міста Ворохта. Це містечко, в якому гармонійно переплелися найкрасивіша природа Карпат, старовинні споруди польських та австрійських феодалів, традиційні дерев'яні будинки селян та дивовижна атмосфера спокою та незворушного щастя, що панує тут. Ворохта колись входила до складу Австро-Угорщини, що наклало свій відбиток на архітектуру міста. До теперішнього часу тут можна

знайти свідчення цього панування. Так, вже на під'їзді до Ворохти з боку Івано-Франківська є найбільший із чотирьох мостів, розташованих у цьому містечку – старий Австрійський міст. Цей міст з'єднує дві сторони річки Прут у найширшому місці її русла. Він був побудований далекого 1895 року полоненими італійцями. Вражають масштаби будівництва. Так, через особливості ландшафту, довжина мосту становить 130 метрів, при цьому найширший проліт мосту – 65 метрів.

На вигляд цей міст відноситься до мостів віадуків, він виглядає воістину казково і досі вражає своєю красою. Складений з каменю арковий міст, аж до 2000 року, був частиною залізничного сполучення між Івано-Франківськом та Раховом. На сьогоднішній день Старий Австрійський міст – це архітектурна пам'ятка, яка охороняється законом.

Церква Різдва Богородиці, Ворохта (рис. 2.2.6)

Рис. 2.2.6. Церква Різдва Богородиці, Ворохта

Церква Різдва Богородиці селища Ворохта є однією з найдавніших церков Гуцульщини. Коли саме було зведено обитель точно не відомо, але історики схиляються до версії, що храм був збудований у 1654-1657 рр. В галузі архітектури церква стала найцікавішою пам'яткою Карпат. Спочатку будівля

церкви розташовувалась неподалік селища Ворохти в селі Яблуниця, там будівля простояла кілька десятиків років. На сучасне місце святиню перенесли 1780 р.

Церкву було зведено без жодного цвяха. У храмі збереглося кілька фрагментів із розписами, які були зроблені у ХІХ столітті. У дворі поряд зі святинею встановлено двоярусну дерев'яну дзвіницю, в середині якої сьогодні знаходиться церковний музей.

Косівський базар, Косів (рис. 2.2.7)

Рис. 2.2.7. Косівський базар, Косів

Косів – це столиця народного мистецтва карпатських горян, яка славиться найталановитішими майстрами художніх промислів. Вироби карпатських майстрів здавна мають великий попит і викликають величезний інтерес у гостей Гуцульщини.

Цікавою пам'яткою старовинного містечка Прикарпатського Косова є відомий Косівський базар, який прославився не тільки на всю країну, але і за її межами. Це унікальне для України явище приваблює безліч туристів і не втрачає своєї популярності вже багато років. Косівський базар – це найбільший традиційний гуцульський ярмарок у Прикарпатті, на якому можна придбати цілу низку всіляких красивих побутових та сувенірних виробів з дерева, вовни, шкіри, металу та кераміки, при цьому ціни на всі товари, що були продані тут, які були

створені руками гуцульських майстрів, значно нижчі порівняно з іншими ярмарками.

Кінна упряж, високохудожнє різьблення, музичні інструменти, плетені кошики, ткані сорочки, безрукавки, вишиті рушники, веретена, капелюхи, килими, вироби з бісеру (гердани), кераміка – все це можна придбати на Косівському ярмарку. Окремою популярністю користуються керамічні вироби, які представлені на базарі в найширшому розмаїтті – свистульки, баночки, дзвіночки, глечики, куманці, кахлі, макітри, плитки, писанки, декоративні тарілки, плесканці та багато іншого. Для мешканців та гостей міста Косівський базар відкривається раз на тиждень – у суботу.

Косівська кераміка (рис. 2.2.8)

Рис. 2.2.8. «Косівська кераміка»

Косівська мальована кераміка — традиційний народний гуцульський промисел, один з різновидів української кераміки. Відома своїми гончарними виробами: різноманітним посудом, дитячими забавками, сувенірами, пічними кахлями, декоративними плитками. Вирізняється складною технологією виготовлення та особливими малюнками.

Колишня обсерваторія на г. Піп Іван (2026 м), (рис. 2.2.9.) Астрономічна і метеорологічна обсерваторія на вершині Піп Іван, також звана умовною назвою Білий Слон — колишня обсерваторія на горі Піп Іван. Найвище розташована споруда України, в якій постійно жили й працювали люди. Має 2028 м над рівнем моря. Діяла у 1938-1941 як частина Польської Ліги протиповітряної оборони держави. Розташована вприсілку Погорілець на території Верховинського району Івано-Франківської області.

Рис. 2.2.9. «Колишня обсерваторія»

Назву «Білий слон» обсерваторія отримала через те, що взимку під час цілковитого обмерзання, вона перетворювалася на неймовірний крижаний замок. Її так замітає снігом, що вона і справді схожа на велику білу тварину. Однак існує ще одна версія, чому ця будівля отримала таку назву.

Музей писанкового розпису (неофіційна назва Музей «Пісанка») — єдиний у світі музей писанки або писанкового розпису в місті Коломия Івано-Франківської області. Відкритий 26 жовтня 1987 року. (рис. 2.2.10).

Верховина та Хата-гражда з «Тіней забутих предків», Музей гуцульської магії, Музичний музей Кумлика, будинок Івана Франка.

Рис. 2.2.10. Музей писанкового розпису

Криворівня з Різдвяною колядою що дарує повне занурення у неповторну гуцульську культуру, а також традиційна Гуцульська Гражда, в якій знімали фільм Тіні забутих предків – це все унікальна історія та культурно-історичні, об’єкти, які вирізняють регіон серед інших.

Отже, завдяки неймовірно вдалому поєднанню історико-культурних об’єктів на чудових ландшафтах, Івано-Франківська область має багато умов і перспектив для відвідування туристів, окрім історико-культурних пам’яток область багата на пам’ятки архітектури, музеї і має значний етнографічний потенціал, що сприяє розвитку туристичної індустрії і відвідуванню області туристами.

Окремо існують пункти прокату спорядження і сноупарк. Ті, хто хоче урізноманітнити своє дозвілля, можуть покататися на собачих упряжках або замовити кінну прогулянку. Любителів екстриму чекає рафтинг, сноубайк, екстрим-парк, скеледром, мотузковий alpine park, каток. У літній сезон тут можна покататися на велосипедах: на курорті є власний велопарк з трасами різної складності, де проходять щорічні змагання.

Розвивати туризм потрібно постійно і гарним прикладом є розроблені тури на 52 вікенди, що представлені на вебпорталі “Івано-Франківщина туристична”.

52 маршрути, кожен з яких розрахований на два дні подорожі, об'єднують в собі вісім типів туризму, а саме: етнографічний, гастрономічний, екстремальний, екологічний, пізнавальний, паломницький, оздоровчий та патріотичний. Їх розробили спільно з 14 прикарпатськими підприємцями. Проєкт ініціювали в 2019 році, а у 2020 році визначили популярні маршрути, а саме:

За охопленням:

1. № 26 «Знайомтесь – косівська кераміка»;
2. № 9. «Місця Сили в Карпатах»;
3. № 27 «Сплави Дністром»;
4. № 19 «Сходження до озера Несамовите»;
5. № 28 «Карпатський трамвай».

За взаємодією:

1. «Яремче – зелена перлина Карпат»;
2. № 9. «Місця Сили в Карпатах»;
3. № 2. «Верховина – серце Гуцульщини»;
4. № 26 «Знайомтесь – косівська кераміка»;
5. № 28 «Карпатський трамвай».

Географія аудиторії:

1. Івано-Франківськ;
2. Київ;
3. Львів.

Отже, Івано-Франківська область є автентичним регіоном з багатою природною і культурною спадщиною, високим рівнем сервісу і безпеки, з достатньо розвиненою відпочинковою інфраструктурою. Відповідно до статистичних кількостей туристів збільшується щорічно, а це дає змогу прогнозувати збільшення надходження коштів до бюджету області.

2.3. Оцінка ефективності реалізації туристичного потенціалу області

Західні регіони України, зокрема прикордонні території, володіють унікальними туристично-рекреаційними, природними ресурсами та багатою екосистемою, відтак володіють ресурсним потенціалом для розвитку туризму й рекреації, що на сьогодні використовується в незначній мірі та мало ефективно. Відтак, актуалізувалася потреба в реалізації заходів державної та регіональної політики та розробці механізмів, спрямованих на ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу цих прикордонних територій західних регіонів України з метою забезпечення соціально-економічного розвитку, зростання ділової активності та підприємницької ініціативи, розвитку туристичного бізнесу, ділової та комунікаційної інфраструктури, збільшення зайнятості, надходжень до місцевих бюджетів і підвищення рівня якості життя населення.

У зв'язку з російсько-українською війною цього року управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій Івано-Франківської облдержадміністрації не проводить традиційну підсумкову пресконференцію для засобів масової інформації та громадськості з метою представлення стану розвитку туристичної галузі в Івано-Франківській області у 2022 році.

Спираючись на звіт, що оприлюднюємо на головному туристичному порталі області, розглянемо більш детально розвиток туристичної інфраструктури та навігації області у 2022 році.

Упродовж 2022 року встановлено 10 нових туристично-інформаційних стендів у Косівській, Коломийській, Яремчанській, Рожнятівській, Дубівській ТГ.

У Солотвинській ТГ облаштовано туристичний маршрут «Слідами Першої світової війни» (с. Богрівка), у Надвірнянській ТГ встановлено інформаційний стенд туристичного маршруту до криївки УПА в с. Млини. Пасічнянською ТГ облаштовано освітлення території навколо Бухтівецького водоспаду; триває створення туристичної візитівки-інсталяції «Бухтівецький водоспад. Пасічна».

Відкрито нові рекреаційні пункти «Синій вир» на в'їзді в с. Суходіл (Брошнівський ДЛГ), «Під Запідок» (с. Верхній Ясенів, Гринявський ЛГ), оновлено рекреаційний пункт «Біля оленя» (траса Калуш – Рогатин, Калуський ЛГ).

НПП «Гуцульщина» облаштовано зони відпочинку в урочищі «За Каменистим» (с. Пістинь), на еколого-пізнавальній стежці «На гору Михалків» (с. Город); оновлено маркування еколого-пізнавальної стежки «На хребет Брусний до Каменя Довбуша»; встановлено нові та замінено старі інформаційні стенди, вказівники на еколого-пізнавальних стежках; проведено поточний ремонт оглядового майданчика на г. Острій (с. Город).

У рамках реалізації грантових проєктів:

- завершено ремонт першого поверху приміщення Центру карпатської культури у Косові (проєкт «Світ Карпатських розет – заходи зі збереження унікальності культури Карпат»);

- створено Мультикультурний центр на базі відреставрованого концертного залу у Калуші (проєкт «Культура у віддзеркаленні»);

- створено кінний маршрут «Від джерела до джерела» у Верховинському районі (проєкт «Знайомство з природними багатствами Карпат за допомогою гуцульського коня»);

- підготовлено і схвалено розпорядженням Івано-Франківської ОВА від 07.11.2022 № 421 Концепцію розвитку велосипедної інфраструктури Івано-Франківської області (проєкт «VikeAcceNT: велосипедна доступність об'єднує території»);

- проведено ремонтні роботи в приміщенні синагоги в Івано-Франківську; встановлено тематичні інформаційні таблиці та стенди; створено туристичний маршрут єврейською спадщиною (проєкт «Дослідження та збереження єврейської культурної спадщини на прикордонній території»);

- створено Туристично-інформаційний центр у с-щі Брошнів-Осада (проєкт «Ворота в Центральні Горгани: міжкультурний діалог на польсько-українському прикордонні»).

ГО «Туристична асоціація Гуцулія» у партнерстві з Косівською міською радою у грудні 2022 року розпочала впровадження проєкту «Розвиток бізнес-інфраструктури Косівської громади для подолання викликів війни» у рамках проєкту «Підтримка підприємців і життєзабезпечення» за підтримки ПРООН у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру та за фінансової підтримки Європейського Союзу. Проєктом передбачено проведення ремонтних робіт у Центрі карпатської культури (м. Косів).

Коломийська, Ланчинська, Нижньовербізька, Печеніжинська ТГ продовжують реалізовувати проєкт міжмуніципального співробітництва «Стежками карпатських громад», який переміг у конкурсі програми «DOBRE» Агентства США з міжнародного розвитку. Заплановано створення пішохідних та велосипедних маршрутів.

Івано-Франківською облдержадміністрацією реалізовано два промоційні проєкти: «TourDeUkraine: Івано-Франківщина зимова» (виготовлено туристичний фільм, ролик); «Невдома: мандруй незвіданим Прикарпаттям. 2.0» (створено 6 репортажів про маловідомі локальні дестинації області).

Інтерактивну туристичну мапу Івано-Франківської області доповнено 15-ма об'єктами, створено 5 нових віртуальних турів пам'ятками культурної і природної спадщини. Продукти інтегровані на головний туристичний портал області iftourism.com.

Івано-Франківська ТГ видала промоційну книжку «Івано-Франківська абетка», створила листівки доповненої реальності «Ivano-Frankivsk pocket city», розробила дизайн нового мобільного застосунку IFtravel; провела ознайомлювальний тур для румунської делегації, фестиваль єврейської культури.

Івано-Франківська облдержадміністрація провела 4 ознайомлювальні мандрівки місцями живої спадщини Карпат для внутрішньо переміщених осіб. Своєю чергою, Надвірнянська ТГ – ознайомлювальний тур для експертів проєкту «Конструкції взаємодії: Відкриті села». Косівська ТГ презентувала культурну спадщину Гуцульщини у Польщі; провела ознайомлювальні тури для учасників програми «Києво-Могилянська бізнес-школа», канадської делегації, журналістів телеканалу «Студія 1+1». Солотвинська ТГ реалізувала локальний промоційний проєкт «Околицями Солотвинської громади» з метою підвищення туристичної упізнаваності (створено базу даних професійних світлин, видано буклет).

Національний заповідник «Давній Галич» організував історичний перформанс «Сплавляння калуської солі до Галича по Лімниці і Дністру» реалізував медійний проєкт «Посвята в лицарі» та презентував бренд «Галицький замок».

Представники Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського презентували косівську кераміку на VII Міжнародному фестивалі-ярмарку кераміки «Argilla Italia» у м. Фаенца, Італія, XI Щорічному Форумі Стратегії ЄС для Дунайського регіону у м. Кошице, Словаччина.

За кошти приватних інвесторів створено туристичні сайти nadvirna.life, boiky.life.

Упродовж року в області відбулись такі туристичні промоційні заходи: міжнародний різдвяний фестиваль «Коляда на Майзлях» у м. Івано-Франківськ,

антифестиваль «Форт Галич» у м. Галич, I Міжнародний фестиваль дерев'яної скульптури «Бурштин мистецький» у м. Бурштин та ін.

Варто на прикладі статистичних даних розглянути збільшення надходжень до обласного бюджету від туристичного збору. Отже, туристичний збір Івано-Франківської області за 10 місяців 2022 року становить 15.3 млн грн.

Це на 80.2% більше, ніж за аналогічний період минулого року і водночас на 47.3% більше річного тогорічного показника (нагадаємо - у 2021 р. на Прикарпатті надходження склали 10.4 млн грн).

Найбільші надходження зафіксовані у наступних громадах:

1. Поляницька - 8 303.33 тис. грн
2. Яремчанська - 2 694.81 тис. грн
3. Івано-Франківська - 2 146.15 тис. грн
4. Ворохтянська - 843.01 тис. грн
5. Косівська - 294.41 тис. грн
6. Коломийська - 158.68 тис. грн
7. Вигодська - 148.51 тис. грн
8. Верховинська - 131.50 тис. грн
9. Солотвинська - 76.54 тис. грн
10. Делятинська - 71.99 тис. грн

Жовтень - це результуючий індикатор для фіксації (за показником туристичного збору) стану проходження літнього туристичного сезону.

Таким чином, можна з великою долею ймовірності стверджувати, що влітку, особливо у липні-серпні п.р., на Івано-Франківщині було досить багато туристів.

Для порівняння візьмемо надану статистичну інформацію, що розміщена на офіційному вебпорталі Івано-Франківської ОДА, де за офіційними даними у 2020 р. Івано-Франківську область відвідало 1,8 млн туристів і екскурсантів, що на 10% менше, ніж у 2019 р. Падіння пов'язане з пандемією COVID-19. У рамках

співпраці управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій Івано-Франківської облдержадміністрації і телекомунікаційного оператора «Київстар» проведено аналіз даних мобільності груп абонентів протягом 2020 року до Івано-Франківської області.

У 2020 р. Прикарпаття відвідало 3.4 млн абонентів з 23 областей України, з них – 2.1 млн короткотермінових відвідувачів та 1.3 млн одноденних відвідувачів.

У порівнянні з 2019 р. зафіксовано падіння гостьового потоку короткотермінових відвідувачів з облікованою тривалістю перебування від 12 годин до 7 днів (потенційних екскурсантів і туристів) – на 10.9%.

Найбільше таких короткотермінових відвідувачів у минулому році приїздили із Львівської (25%), Тернопільської (17%), Чернівецької (17%), Київської з м. Київ (13%) областей.

До першої десятки регіонів з найбільшою чисельністю відвідувачів Прикарпаття увійшли також Закарпатська, Хмельницька, Вінницька, Рівненська, Одеська, Дніпропетровська області.

Аналіз даних гостьової мобільності абонентів з інших регіонів України до Івано-Франківської області засвідчив, що минулого року найбільше падіння потоку відвідувачів припало на весну – першу половину літа.

Основними DESTИНАЦІЯМИ короткотермінових відвідувачів (облікована тривалість перебування: 2-7 дні) стали територія Яремчанської міської ради (разом з Надвірнянським районом) – понад 400 тис. осіб (+1%, порівняно з 2019 роком), м. Івано-Франківськ – понад 140 тис. осіб (-28%), Косівський район – майже 90 тис. осіб (-16%), м. Яремче – понад 80 тис. осіб (-32%), Верховинський район – понад 60 тис. осіб (-10%).

А тепер розглянемо аналогічну інформацію на основі аналізу даних мобільності груп абонентів телекомунікаційного оператора «Київстар» для Департаменту міжнародного співробітництва та євроінтеграції громад Івано-

Франківської облдержадміністрації про особливості потоків короткотермінової відвідуваності Івано-Франківської області у 2022 році.

У 2022 р. Прикарпаття відвідало 4.4 млн абонентів з 23 областей України, з них – 2.6 млн короткотермінових відвідувачів (облікована тривалість перебування: 2-7 дні) та 1.8 млн одноденних відвідувачів (облікована тривалість перебування: до 24 годин) (Рис. 2.3.1).

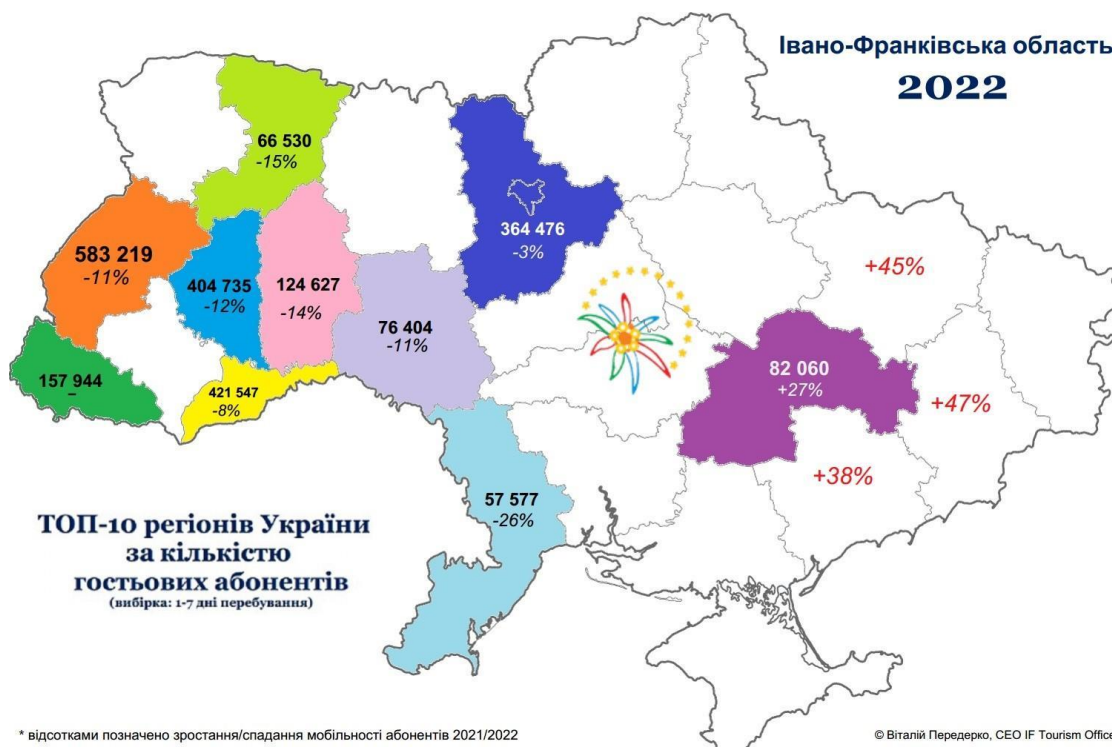

Рис. 2.3.1. Топ-10 регіонів України за кількістю гостьових абонентів.

У порівнянні з 2021 р. гостьовий потік короткотермінових відвідувачів не змінився, однак на 14% зросла кількість осіб тривалого перебування (облікована тривалість перебування: понад 7 дні). Серед цих людей очевидним трендом є міграція внутрішніх переселенців.

Розподіл тривалості перебування/відпочинку короткотермінових відвідувачів: 40% – 1 день, 36% – 2-3 дні, 23% – 4-7 дні.

Найчастіше Івано-Франківську область у 2022 році українці відвідували взимку – 0,8 млн осіб (позаминулого року було влітку – 0.95 млн осіб).

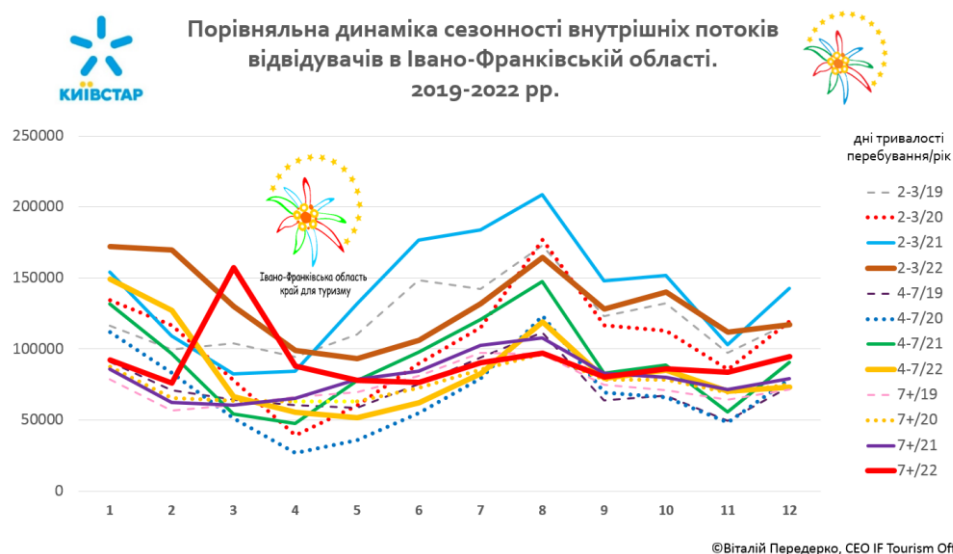

Рис. 2.3.2. Порівняльна динаміка сезонності внутрішніх потоків відвідувачів в Івано-Франківській області 2019-2022 році

Найбільше короткотермінових відвідувачів у 2022 році приїздили із Львівської (22%), Чернівецької (16%), Тернопільської (15%), Київської з м. Київ (14%) областей (облікована тривалість перебування: від 12 годин до 7 днів).

Дані в'їзду мешканців обласних центрів засвідчили, що Івано-Франківщину найчастіше відвідували львів'яни – майже 270 тис. осіб (це 46% гостьового потоку Львівської області), кияни – майже 240 тис. осіб (65% гостьового потоку Київської області), чернівчани – понад 145 тис. осіб (35% гостьового потоку Чернівецької області), тернополяни – понад 195 тис. осіб (26% гостьового потоку Тернопільської області).

Серед обласних центрів найбільша частка гостей Прикарпаття у структурі загально регіональних показників гостьової мобільності належить таким містам: Запоріжжя – 73%, Харків – 72%, Київ – 65%, Одеса – 64%.

Мобільність потоків населення України у 2022 році – особлива. Внаслідок об'єктивних обставин, спричинених війною, західні області України стали транзитною територією тимчасового/тривалого прихистку внутрішньо переміщених осіб, частина з них стали «вимушеними» туристами на території

Івано-Франківської області, адже тривало мешкала і віддалено працювала (поєднуючи роботу з відпочинком) у закладах тимчасового розміщення (готелі, котеджі, садиби тощо), оплачуючи проживання – як результат, маємо значне зростання показника надходжень туристичного збору: з 10,4 млн у 2021 р. до 17,9 млн грн у 2022 році.

Технічним завданням обліку мобільності абонентів традиційно обмежувалось виокремленням короткотермінових відвідувачів (до 7 днів перебування), відповідно отримані дані не корелюються з кількістю відвідувачів Івано-Франківської області, адже у 2022 році тривалість їх перебування була нестандартною. Чи були серед вимушених переселенців (які не мали офіційного статусу внутрішньо переміщених осіб (відповідно до законодавства України ВПО не сплачують туристичний збір) туристи? Так, тому що за методикою ЮНВТО турист – особа, яка перебуває за межами свого постійного місця проживання понад 24 години до 1 року. Чи були серед вимушених переселенців не туристи? Так, звичайно, бо туристи мають визначені цілі подорожі і вона аж ніяк не пов’язані із переміщеннями, пов’язаними з воєнними діями.

Агресія росії проти України призвела до масових внутрішніх міграцій населення всередині країни. Зокрема, частка гостьових абонентів «Київстар» у лютому та березні 2022 року зросла на 43% порівняно з 2021 роком. Через Івано-Франківську область переміщувались у лютому понад 300 тис. осіб, у березні – майже 200 тис. осіб (при цьому наведені цифри тільки одного оператора зв’язку).

Мобільність у розрізі місяців засвідчує пік росту гостьового потоку з тривалим перебуванням в Івано-Франківській області у березні 2022 р. Це яскравий відбиток повномасштабного вторгнення росії у лютому 2022 р. У березні 2022 р. в рази зросла кількість гостьових абонентів з Донецької, Харківської, Чернігівської, Миколаївської, Запорізької та інших областей. Очевидно, що це вимушені переселенці, які рятували свої життя від російської агресії.

Водночас у 2022 р. простежується підвищена транзитність потоків через Прикарпаття (рис. 2.2.3).

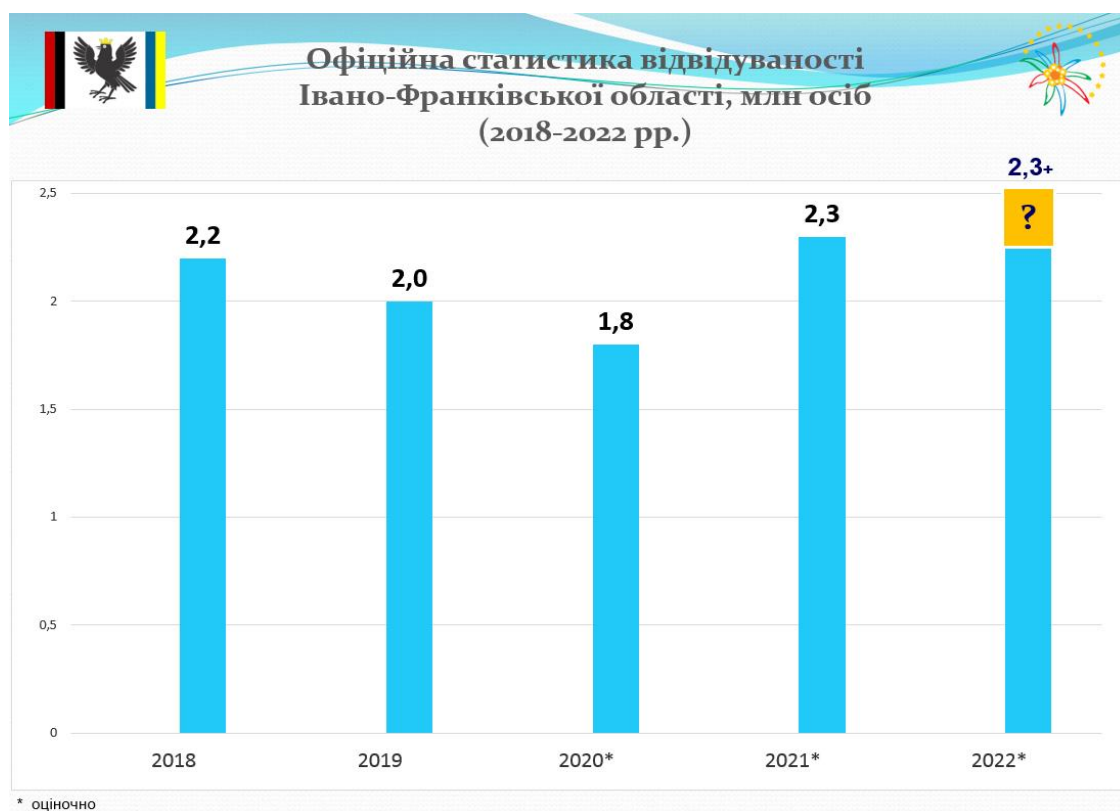

Рис. 2.3.3. Оцінка статистики відвідуваності Івано-Франківської області

З огляду на вищенаведені зауваження, на жаль, розрахувати кількість туристів і екскурсантів, які відвідали Івано-Франківську область у 2022 р., без додаткових інструментів або зміни технічного завдання неможливо. Відтак, ми констатуємо, що відвідувачів (туристів і екскурсантів) було більше 2,3 млн, але настільки більше невідомо.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО- ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Перспективні напрями розвитку туристичного потенціалу області

Туристична галузь є стратегічним напрямком соціально-економічного розвитку Івано-Франківщини.

Край прикарпатський наче створений для поетів і туристів, любителів найпрекраснішого. Бо він сам, як пісня, як легенда. Іноді здається, що навіть час тут зупинив свій біг і спраглими очами дивиться на красу Карпат.

Серед перспективних напрямів розвитку туризму в Івано-Франківській області варто виокремити наступні компоненти:

- гармонійне управління туристичною сферою;
- залучення іноземних та вітчизняних фінансових інвестицій в розвиток туризму;
- створення нової та покращення існуючої туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури вздовж автошляхів;
- раціональне та ефективне використання туристичних ресурсів;
- покращення якості та збільшення асортименту туристично-рекреаційних послуг;
- утворення конкурентних туристичних та рекреаційних продуктів;
- забезпечення туристичної сфери кваліфікованими кадрами;
- посилення міжнародних зв'язків у сфері туризму;
- проведення маркетингових досліджень та заходів.

Аналіз туристичних ресурсів Івано-Франківського регіону дає можливість

окреслити основні напрями їх раціонального та ефективного використання:

- створення нових та реновація існуючих санаторно-курортних закладів та баз відпочинку;
- покращення туристичної інфраструктури, а також загального рівня комфортності туристичних закладів;
- забезпечення умов для розвитку гірськолижного туризму, зокрема шляхом розбудови центру туризму міжнародного рівня поблизу м. Ворохта;
- сприяння розвитку екологічного туризму у заповідних територіях, зокрема шляхом розробки та оснащення екологічних маршрутів і стежок, а також впровадження механізму надання платних туристичних послуг;
- збільшення потоків туристів, особливо у зеленому туризмі по всій території регіону;
- сприяння розвитку екстремального туризму, а також спелеотуризму, велотуризму, кінного, водного та інших видів туризму переважно у гірській місцевості;
- залучення традиційних ремесел до системи атрактивних туристичних об'єктів;
- утворення природних історико-етнографічних рекреаційних зон, де реалізується комплексне використання природних та соціокультурних туристичних ресурсів.

Проте нам хотілося визначити два перспективних напрямки розвитку туризму в області: етнотуризм та екотуризм.

Етнотуризм є окремим напрямком в туризмі, який за допомогою туристично-краєзнавчих ресурсів, презентує автентичні етнографічні групи та регіони, їхню культуру, побут, етно- та гастрономічні традиції. Умовно етнотуризм можна представити у таких напрямках:

1. Традиційні етнотури. Цей вид туризму пропонує нам, по-перше, знайомство з культурою та побутом народів, що проживають здавна на цих

землях. Зробити це можна через відвідування етнографічних музеїв, в багатьох з яких створені реконструкції життя і побуту наших далеких предків.

2. Практичні традиційні етнотури. Він виражається в прагненні дізнатися особливості культури, побуту, народні промисли як би зсередини. У маленьких селах і в історичних центрах України відтворюються цілі будинки і садиби зі старовинним укладом життя. Тут можна не тільки ознайомитися зі старовинними ремеслами, а й спробувати зробити щось своїми руками; не тільки подивитися, що їли і як спали наші предки, а й пожити їхнім життям.

3. Комбіновані етнотури. Поєднання елементів етнографічного з іншими видами туризму: спортивного, оздоровчого, івентивного, гастрономічного, етнотуризму тощо. Саме останній напрям є найбільш перспективним та багатограним.

На Івано-Франківщині гармонійно проживають кілька етнографічних груп: бойки, гуцули, покутяни, ополяни, яким притаманні певні відмінності в місцевих говірках, культурі, одязі, побуті.

Надбання духовної й матеріальної культури Гуцульщини – це складові частини етнографічного туризму гуцульського краю, бо являють собою туристичні ресурси, необхідні для зацікавлення та приваблення мадрівників і відпочивальників. Складником духовної етнографічної культури є музейництво Гуцульщини. Музеї гуцульського краю і музейні працівники ставлять за мету відродити автентичну культуру свого краю. Так, Коломийський національний музей народного мистецтва Гуцульщини й Покуття імені Й. Кобринського для збереження духовної культури тут утілюють програми, спрямовані на відродження давньої культури краю: уроки народознавства, інтерактивні заняття, лекції за участю народних майстрів, творчих колективів, відомих народних музикантів та виконавців етноспівів.

Туристи мають можливість ознайомитися не тільки з експозиціями та виставками творів народних митців, а й безпосередньо зустрітися з ними,

поспілкуватися та долучитися до традиційного українського народного ремесла: ткацтва, гончарства, писанкарства, різьблення, бісероплетіння, лозоплетіння і соломоплетіння. Такі актракції користуються великим успіхом у туристів. До того ж, музей передбачає підготовку традиційних календарних свят, залучаючи відомих майстрів і художників, священиків та викладачів, готуючи з ними необхідні матеріали і проводячи згодом певні заходи

Для вивчення природних і географічних особливостей гуцульського краю туристам можна запропонувати відвідати музей гуцульської господарки “Хату-гражду”, регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини у Верховині, музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика у Верховині; історичний музей Олекси Довбуша в селі Печеніжин Коломийського району, музей народної творчості Михайла Струтинського у місті Косові, краєзнавчий музей в селищі Кути Косівського району та інші.

Прикарпаття - край своєрідний і колоритний, що зберіг і доніс з глибини віків стародавні традиції, легенди, обряди, народні промисли. Тут збережені ті культурні пласти, які в урбанізованому суспільстві вже давно зникли. Унікальне і самобутнє мистецтво, звичаї, традиції, легенди, ремесла зберегли свою автентичність.

Народне мистецтво - це головний елемент національної ідентичності. Воно поєднує талант народу, його мудрість, розуміння краси і добра. Прикарпатський край наче створений для поетів і любителів прекрасного, бо він як пісня, як легенда. Іноді здається, що навіть час тут зупинив свій біг і спраглими очима дивиться на красу Карпат.

Барвисті яворівські ліжники, космацькі писанки, сирні іграшки із Брустурів, мальовану косівську кераміку, роботи відомих різьбярів Гуцульщини сьогодні вже знає весь світ. Зупинимосся більш детально на кожному об'єкті .

Ліжник "Яворівський" це, один з варіантів гуцульських ліжників, що виготовляються за традиційними технологіями ліжникарства Гуцульщини.

(рис. 3.1.1.) Саме у селі Яворові на Івано-Франківщині сотні років виготовляють пухнасті покривала, з використанням натуральної овечої шерсті, шерстяної основи та натуральних природних барвників.

Село вважають українською столицею цього древнього гуцульського промислу. Зі звичайної овечої вовни тут виробляють не лише покривала-ліжники, а й мистецькі високохудожні гобелени, килимки, картини, лікувальні пояси. Ліжник має характерний орнамент та узор, які надають йому унікальний вигляд.

Рис. 3.1.1. «Ліжник «Яворівський»

Багата на орнаменти Гуцульщина, але найяскравішим є космацький, який суттєво відрізняється від писанок не лише інших регіонів України, але й від традиційної гуцульської і навіть сусідніх сіл. Космач постійно був далеко у горах і мав свою самобутню мистецьку палітру: вишивку, кераміку, ткацтво, різьбу. Якщо взяти до уваги такі села як Криворівня, Акришора, Микуличин, то вони мали свої цікаві символи, які широко використовували у народному мистецтві, зокрема у писанці.

Колорит космацької писанки - жовтогарячий, і це поєднано органічно з місцевістю, тому що назва "Космач" розшифровується лінгвістами як "келія сонця". А келія сонця має добру енергетику. Космач випромінює тепло і через це сюди їдуть зарядитися тією енергетикою. Космацькі гори восени є жовтогарячого кольору. У Космачі виготовляють жовтогарячі килими, ліжники,

верети. Жінки носять жовтогарячі космацькі хустки, яких нема більше у жодному селі України. І все це вдало поєднується у Космацькій писанці місцевими майстрами (рис. 3.2.2).

Рис. 3.1.2. Космацька писанка»

Село Брустури здавна славалося на всю Гуцульщину своїми сирними іграшками. І так досі є: хто тримає корову, той точно робить сирні коники, баранці, косички, курочки

Раніше сирну іграшку робили з овечого молока. Тепер використовують коров'яче. Спочатку з нього роблять сир, потім кидають його в окріп. Коли сир стає м'яким та тягучим, роблять з нього іграшки, які закріплюють у холодній сировиці (рис. 3.1.3.).

Рис. 3.1.3. «Сирні іграшки»

Гуцульське різьблення – яскравий і самобутній феномен національної культури України, який розвинувся на території етнографічного регіону, що розташований у східних Карпатах і охоплює частину Прикарпаття, Буковини, Закарпаття (рис. 3.1.4).

Оздоблення виробів має переважно геометричний характер. Орнамент складається з хрестів, трикутників, прямокутників, квадратів, ромбів, розет, зубців, кіл тощо або стилізованих рослинних мотивів і має різні місцеві назви, такі як «ружі», «пшеничка», «кочила», «драбинки», «парканець», «моршинка», «сльозки», «гадючки», «підковки», «головкате» та інші.

Рис. 3.1.4. «Гуцульське різьблення»

Окремо зазначаємо, що у липні 2023 року до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України увійшли традиційні жіночі прикраси із бісеру на Прикарпатті, традиція гуцульського художнього дерево різьблення та традиційний обряд Маланка із села Белелуя Івано-Франківської області.

Природно-рекреаційні ресурси досліджуваного регіону дають можливість організації цілорічного рекреаційних, лікувальних, пізнавальних, спортивних турів. А включення до туру таких його елементів як: пішохідні та кінні маршрути

до відомих історичних місць та пам'яток природи, до садиб - музеїв відомих майстрів, до садиб мешканців села, які займаються народними художніми промислами, безпосередня участь у івент-заходах (ніч на Івана Купала, Різдво, Пасха, весілля, свято вражаю тощо) додасть родзинки та цікавості до місцевого етнокодориту. Наприклад, у програму спортивного туру (катання на лижах) під час новорічних свят можна включити національну кухню і запропонувати туристам взяти участь у традиційних святкуваннях.

Розглянемо активний вид туризму, який може стати, як протипологом, так і доповнювати етнотуризм регіону. Зазначимо, що активний туризм передбачає подолання маршруту активним способом, тобто без використання транспортних засобів, покладаючись на свої власні сили. Найпоширенішими видами активного туризму в Україні є: пішохідний, водний, велосипедний спелео- та гірськолижний туризм. Розвиток нових напрямів активного туризму - екстремального, пригодницького, наддалеких вітрильних та інших подорожей, проведення комбінованих за видами туризму подорожей з використання наявних природно-рекреаційних, історико-культурних та кадрових ресурсів країни не тільки створює умови для залучення до активних занять туризмом населення України, а й має стимулюючий вплив на розвиток міжнародного та зарубіжного туризму, сприяє загальному розвитку туристичної галузі як високорентабельної галузі економіки України та її входженню до світового туристичного ринку

На Івано-Франківщині, завдяки розмаїттю природних ресурсів, є безліч можливостей комбінувати спокійний відпочинок в агрооселях з великою кількістю активних видів відпочинку. Це сприяло створенню на початку XXI ст. потужної мережі агроосель в Карпатському регіоні, які активно рекламують свої послуги на Інтернет-ресурсах. Здійснивши аналіз даних найпопулярніших інтернет-сайтів, які надають інформацію про агросадиби Івано-Франківщини та різноманітні послуги, які вони надають туристам для незабутнього відпочинку в сільській місцевості, можна констатувати, що в Івано-Франківській області

великим попитом користуються агросадиби, розміщені на Яремчанщині та у гірській частині Верховинського та Косівського районів області

Івано-Франківщина - одне з небагатьох місць в Україні, придатних для розвитку зимових видів відпочинку. Найбільшою популярністю користуються такі гірськолижні зони, як Поляниця, Яблуниця, Ворохта Яремчанської міської ради, м. Косів та с-ще Верховина, с. Вишків Долинського району. Тільки на території Яремчанської міської ради - понад 20 гірськолижних витягів загальною довжиною трас понад 60 км. У селищі Ворохта є комплекс трамплінів, що завдяки штучному покриттю діють цілорічно. Серед гірськолижних центрів, що активно розвиваються в області, - гірськолижний комплекс “Буковель”.

Екологічний туризм асоціюється переважно з природнозаповідними територіями національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, біосферних заповідників тощо. Пріоритетними завданнями цього напрямку є збереження унікальності природних територій кожної адміністративно-політичної одиниці нашої держави. Останіми роками набирають популярності наступні об’єкти:

Манявський водоспад (рис. 3.2.5.). Одне з вражаючих чудес Карпат, яке знаходиться в гірській ущелині. Вода спадає кількома каскадами. Водоспад тече вниз, розділяючись на 2 частини: ліва частина ширша, а права – вужча. Висота падіння води близько 20 м.

Рис. 3.1.5 «Манявський водоспад»

Озеро Несамовите (рис. 3.2.6.). Одне з найвисокогірніших озер українських Карпат, лежить у межах Карпатського національного парку на схилах гори Туркул (масив Чорногора).

Рис. 3.1.6 «Озеро Несамовите»

Женецький водоспад (рис. 3.1.7.). Цей прекрасний об'єкт природи утворився в післявоєнний період в результаті сильної повені, від якого постраждав весь регіон. Гук - це красивий водоспад, в якому вода падає з висоти 12 метрів.

Рис. 3.1.7. «Женецький водоспад»

Сучасна мережа природнозаповідного фонду забезпечує збереження різноманіття ґрунтів. Адже на територіях та об'єктах природнозаповідного

фонду забороняється господарська діяльність, що суперечить їхньому цільовому призначенню, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на природні комплекси та об'єкти. Значну ґрунтозахисну роль виконують лісові заповідні об'єкти з корінними деревостанами, особливо на гірських схилах. Заборона вирубок головного користування в заповідному фонді сприяє зростанню захисних функцій лісу, попередженню змиву і розмиву ґрунту, виникненню зсувів і селевих потоків, зниженню інтенсивності паводків.

Для збереження природного середовища, біологічного і ландшафтного різноманіття особливого значення набуває невиснажливе використання природних ресурсів, характерне для розвитку екотуризму області. Найбільший потенціал для розвитку цього виду туризму є на території Яремчанської міської ради, у Косівському, Долинському, Надвірнянському, Городенківському, Верховинському районах. Заповідною територією області пролягає багато різноманітних маршрутів. Найцікавішими з них - науково-пізнавальні стежки “На гору Говерла”, “Стежка Довбуша”, “Женець-Хом’як”, “На озеро Несамовите”, “Погорілець-Шешурська-Марічейка” територією КНПП; “На гору Клифу”, “На озеро Лебедине” - по території НПП “Гуцульщина”; туристичні маршрути до лісового заказника загальнодержавного значення “Скит Манявський”, пам’ятки природи “Манявський водоспад”, комплексної пам’ятки природи загальнодержавного значення “Скелі Довбуша”, ботанічного заказника “Княж двірський” та ін.

Окрім того, Івано-Франківську область формують різноманітні етнографічні райони - Покуття, Гуцульщини, Бойківщини та Опілля. Корінне населення яких, досі зберігає багату матеріально-духовну спадщину, особливий давньоукраїнський колорит, який наповнений самобутніми обрядами, одягом, побутом, ремеслами, архітектурою, що, безумовно є атрактивним для великої кількості туристів, що сприяє розвитку в регіоні також етнографічного туризму.

Природне різноманіття регіону, зокрема, гірська частина українських Карпат, вкрита лісами, з розмаїттям рослинного та тваринного світу, велика кількість яких занесені до Червоної книги, а також водні ресурси регіону - його гірські, швидкоплинні ріки з великою кількістю каскадів та водоспадів зумовлюють велику рекреаційну цінність області. До прикладу, активно розвиваються такі види туризму, як пішохідний, велосипедний та кінний, екологічний, сільський, зелений та водний туризм

Регіональні особливості культури і побуту, народні пісні і танці, святкові гуляння виступають важливим краєзнавчо-туристичним ресурсом. Серед основних осередків традиційної культури Івано-Франківської області є: Яремча, Буковель, Верховина, Татарів, Коломия (бойківські, гуцульські, лемківські ремесла і народне мистецтво)

Беручи до уваги туристичний потенціал області, даний регіон повинен розвиватися пропульсивними темпами, тобто розширення асортименту та покращення рівня якості послуг, що повинні супроводжуватися відповідним економічним ростом. Загалом економіку області доцільно було б направити на реформування туристичного комплексу, розвитку відпочинкової та розважальної індустрії з врахуванням особливостей різних видів туризму, що вже розвиваються, та нових, ще не популяризованих видів відпочинку.

3.2. Заходи підвищення ефективності реалізації туристичного потенціалу області

Керуючись програмою розвитку туристичної галузі міста Івано-Франківськ на 2016-2020 роки. Зазначено, що Метою Програми є забезпечення реалізації в м. Івано-Франківську державної політики у сфері туризму, підвищення частки туристичної галузі в економічних показниках міста,

створення належних умов для забезпечення якісного зростання рівня туристичних послуг, збільшення потоку внутрішніх і в'їзних туристів, покращення іміджу міста на всеукраїнському і міжнародному ринках туристичних послуг.

Основними стратегічними завданнями програми є:

- розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури;
- збільшення кількості туристів та екскурсантів;
- збільшення обсягу щорічних надходжень до міського бюджету від провадження туристичної діяльності;
- зростання рівня зайнятості населення в індустрії туризму;
- розвиток кадрового потенціалу в сфері туризму;
- промоція туристичного потенціалу області.

Одним із вдалив прикладів реалізації завдань Програми у 2023 році є кейс від Укрзалізниці, а саме:

Укрзалізниця запустила міжнародні потяги: Чернівці-Коломия – Івано-Франківськ – Львів- Люблін – Варшава та Чернівці – Івано-Франківськ – Чоп – Прага. (рис. 3.2.1). А також додано нові рейси через Івано – Франківщину: 11 внутрішніх та 3 міжнародних (рис. 3.2.2.).

Рис. 3.2.1. «Міжнародні рейси Укрзалізниці»

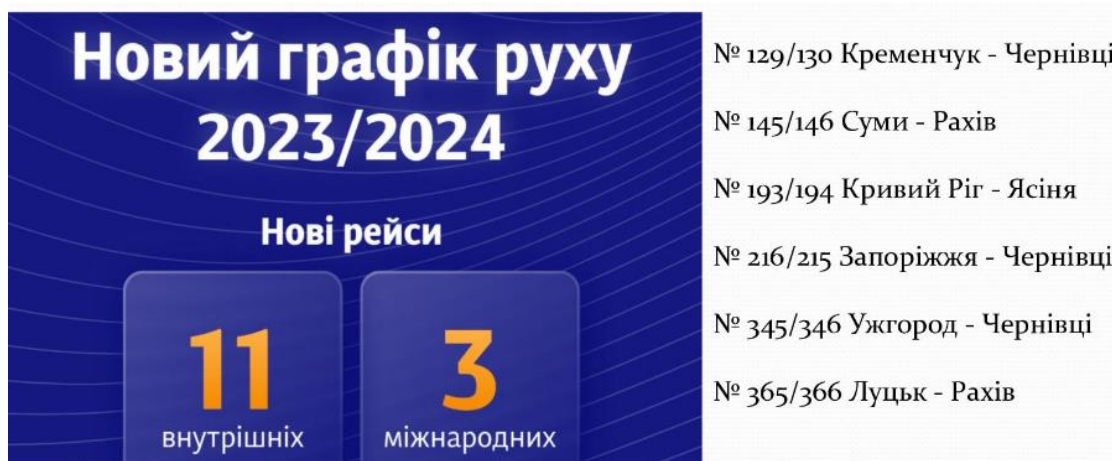

Рис. 3.2.2. «Новий графік руху 2023-2024 рр.»

Окремо зазначаємо, що збільшення кількості туристів шляхом Планування й проведення туристичної діяльності в гуцульському регіоні повинні охоплювати такі складові частини:

- 1) подорожування найбільшими містами краю (Коломия, Косів, Верховина, Яремче, Надвірна) та окремими визначними місцевостями;
- 2) ознайомлення з історичними пам'ятками та місцями краю (Пнівський замок II пол. XVI ст. (біля м. Надвірна), залишки обсерваторії поч. XX ст. (г. Піп-Іван на захід від смт. Верховина) та ін.);
- 3) відвідування духовних святинь (Благовіщенська церква XVI ст. (м. Коломия) та ін., гуцульські церкви Косівського, Верховинського, Надвірнянського та Коломийського районів);
- 4) вивчення музейного спадку й надбання краю (Музей Писанки (м. Коломия), Музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття (м. Коломия), етнографічні та державні музеї міста Косова та сіл Косівського району, Музей Івана Франка (м. Криворівня на схід від м. Верховина) та ін.);
- 5) планування місцевого активного відпочинку біля або в межах певного географічного об'єкта – озера, гори, ріки, скелі тощо (Тисовий заповідник «Княж двір» (поблизу м. Коломия), Сріблясті водоспади (с. Шешори

на захід від м. Косів), Косівський сувенірний ринок (м. Косів), Чорногірський хребет – гори Говерла (2061 м), Бребенескул (2036 м), Піп Іван (2028 м), Ребра (2001 м), високогірні озера Несамовите і Марічейка, льодовикові кари (на захід від м. Верховина), Гірськолижний курорт у с. Яблуниця (на півд. захід від м. Надвірна), Гірськолижний курорт «Буковель» у с. Паляниця (на півд. Захід від м. Надвірна), комплекс трамплінів та лижний стадіон (м. Ворохта), місто Яремче (готель, ринки, відпочинкові комплекси);

6) здійснення протяжних пішохідних маршрутів (напр., пішохідні маршрути на гору Кукул, на гору Хом'як, по центральних Горганах, по Чорногірському хребту, до озера Несамовитого, до озера Марічейка; поїздка в Яремче, прогулянка містом і відвідування народно-промислових ринків, готельно-відпочинкових комплексів);

7) участь у фестивалях, забавах та інших заходах (Міжнародний гуцульський фольклорно-етнографічний фестиваль “Коломийка”, молодіжні “Коломийські забави”, “Різдво у Карпатах”, “Великдень у Космачі” та ін.)

Завдяки зробленому SWOT-аналіз ми можемо розглянути сильні і слабкі сторони, а також можливості й загрози щодо розвитку туристичної галузі міста. SWOT-аналіз розроблений на основі спілкування з суб'єктами туристичної діяльності, аналізу наявних статистичних даних та досвіду реалізації заходів попередніх програм розвитку туристичної галузі міста.

Сильні сторони:

- Вдале географічне розташування міста – адміністративний центр Івано-Франківської області, близькість до кордонів держав-членів ЄС, проектна територія програм транскордонного співробітництва ЄС. Місто є центром для організації туристичних й екскурсійних мандрівок в Карпати, туристичний комплекс «Буковель» та інші привабливі для туристів місця у регіоні.

- Місто має статус одного з найбільш безпечних і найчистіших обласних центрів в Україні.

- У місті розташовані об'єкти зі значним туристичним потенціалом: площа Ринок, сакральна архітектура, кам'яниці, палац Потоцьких, фортечна галерея «Бастіон», міський парк, міське озеро та ін.

- За останні роки значно збільшилася кількість щорічних міських фестивалів.

- В Івано-Франківській області добре розвинута готельна інфраструктура.

- В області функціонує розгалужена й різнопланова мережа закладів харчування.

Слабкі сторони:

- Низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури.
- Недостатня промоція міста та подій, що проводяться в місті в національних ЗМІ.

- Недостатній об'єм пропонованої туристичної інформації іноземними мовами (особливо польською, німецькою, англійською).

- Незадовільний стан розвитку рекреаційного туризму, зокрема, відсутність сучасних спортивно-відпочинкових комплексів та мережі веломаршрутів.

- Відсутність традиції ведення туристичного бізнесу в місті.

- Мала кількість колективних засобів розміщення для осіб з низьким матеріальним забезпеченням (мотелів і хостелів).

- Неефективне використання міжнародного аеропорту.

- Низький рівень розвитку професійного спорту, що не сприяє розвитку спортивного туризму.

- Низький рівень співпраці з університетами та бізнес-структурами щодо розвитку бізнес-туризму.

- Відсутня ефективна система управління туристичною галуззю.

- Низький рівень благоустрою околиць міста для туристичних потреб.
- Орієнтованість туроператорів міста на виїзний туризм.

Можливості:

- Розвиток транспортного сполучення (особливо залізничного) з туристичними центрами Західної України.
- Організація окремих промоційно-інформаційних кампаній та розробка туристичних пакетів для внутрішніх і в'їзних туристів.
- Розроблення інноваційних форм проведення екскурсій.
- Розвиток рекреаційного туризму (відпочинкові бази на берегах річок).
- Створення вільного доступу туристів до усіх туристичних атракцій міста.
- Розвиток ділового туризму.
- Проведення семінарів, конференцій, зустрічей, короткотермінових навчань з питань розвитку туристичної сфери.
- Розвиток самоврядування серед суб'єктів туристичної діяльності.
- Створення умов для надання туристичних послуг особам з обмеженими можливостями.
- Залучення додаткових донорських коштів на розвиток міського турпродукту.

Загрози:

- Відсутність комплексної туристичної пропозиції як для внутрішнього, так і для в'їзного туриста, яка б охоплювала атракції як Івано-Франківська, так і інших міст та сіл області.
- Зростаюча конкуренція інших туристичних центрів Західної України.
- Низька зацікавленість мешканців міста в розвитку туристичної

сфери.

Для реалізації Програми передбачено покрокове виконання, що дасть змогу забезпечити досягнення очікуваних результатів у трьох напрямках:

1. Відновлення і покращення туристичної інфраструктури, що, в свою чергу, сприятиме створенню якісного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби мешканців області та туристів, в результаті чого можна очікувати:

- розширення переліку туристичних та туристично-інформаційних послуг;
- підвищення якості туристичних послуг;
- збільшення кількості туристів та екскурсантів.

2. Активізація туристичної діяльності, посилення взаємозв'язку інфраструктури туризму з іншими сферами соціально-економічного та культурного розвитку області, в результаті чого можна очікувати:

- створення нових робочих місць;
- збільшення обсягу щорічних надходжень до міського бюджету від провадження туристичної діяльності;
- розвиток кадрового потенціалу в сфері туризму;
- створення умов для залучення додаткових фінансових потоків та інвестицій в туристичну галузь міста.

3. Підтримання та покращення позитивного образу міста та області, як розвиненого та безпечного туристичного центру Прикарпаття, Західної України та Східної Європи, в результаті чого можна очікувати:

- пізнаваність на туристичній карті України та світу;
- збільшення туристичних потоків.

Окремо, варто зазначити, що протягом декількох років Івано-Франківська область є найбільш ефективною в регіоні України за доходами від туризму. У 2018-2019 роках в Івано-Франківську відбулося збільшення доходів від

туристичних зборів, і в 2019 р. місто відвідало більше одного мільйона туристів. Також велику роль відіграють райони, тому що кількість туристів в них прослідковується не однакова. З метою сприяння туристичній привабливості Івано-Франківська, Партнерство з питань місцевого економічного розвитку та демократичного управління Проект (PLEDDG) допомагає місцевій владі розвивати туристичний потенціал, зокрема, розробляючи маркетингову стратегію та власний бренд міста «Івано-Франківськ - місто на все життя», а також створюючи мобільний додаток «Відвідай Івано-Франківськ».

Для економіки Івано-Франківської області дуже важливо прослідковувати яка кількість туристів повертається повторно, який приблизний вік подорожуючих, а також на що і скільки туристи витрачають для більшого заохочення людей в свій край [12]. Тому, був створений спеціальний цифровий додаток із кишеньковим посібником, який завантажило понад 10000 осіб. Він був розроблений в рамках проекту «Розумний туризм в Івано-Франківську», що фінансується Канадою з глобальних справ через Фонд підтримки демократичного врядування та розвитку в рамках проекту PLEDDG, здійснюється Федерацією канадських муніципалітетів. Додаток накопичує всю необхідну інформацію про місто як для туристів, так і для вихідців з Івано-Франківська.

«Відвідай Івано-Франківськ» - це безкоштовний додаток з картою міста, інформацією про місцеві історичні визначні пам'ятки, культурно-мистецькі пейзажі, транспортну систему, готелі, пункти харчування, розважальні та торгові центри, а також контакти для аварійних служб, готелів та консульствами. Мобільний додаток - це не просто чудовий інструмент, що пропонує мандрівникам інтерактивну екскурсію містом, а й зручний путівник для місцевих жителів, оскільки він накопичує контактні дані всіх відділів мерії, інформацію про постанови, прийняті міською радою, та надсилає сповіщення про готовність документів, замовлених у центрі адміністративних послуг. Крім того, у відповідь

на популярний запит додаток має окремий розділ із адресами місць розташування банкоматів міста та аптечних магазинів [18].

Івано-Франківська область загалом стає сучасним, розвиненим європейським регіоном, що має значний туристично-рекреаційний потенціал для розвитку активного туризму, тому країни Західної Європи зацікавлені у перспективах розвитку міжнародного туризму в Карпатах. Про це свідчать численні інвестиції міжнародних фондів, наприклад, Фонду розвитку єврорегіону Карпат, Програми ТАСІС та інших, дуже важлива для регіону на сьогодні. Європейський Союз відкрив кредитну лінію на 100 тис. євро для розвитку невеликих приватних готелів для сільського туризму в Українських Карпатах. Гостинність та багатий культурний спадок місцевих жителів дуже приваблюють міжнародних туристів. Завдяки мальовничим ландшафтам, етнографічній розмаїтості цей край має сформований імідж одного з найпривабливіших регіонів України.

Івано-Франківська область має значні переваги для розвитку активного туризму, оскільки тут наявний значний туристично-рекреаційний потенціал, адже на території збережені національні, релігійні, культурні традиції та автентичні ремесла. Природне різноманіття регіону, зокрема, гірська частина українських Карпат, вкрита лісами, з розмаїттям рослинного та тваринного світу, велика кількість яких, занесені до Червоної книги, а також водні ресурси регіону - його гірські, швидкоплинні ріки з великою кількістю каскадів та водоспадів, зумовлюють велику рекреаційну цінність області.

Івано-Франківщина - одне з небагатьох місць в Україні, придатних для розвитку зимових видів відпочинку. Найбільшою популярністю користуються такі гірськолижні зони, як Поляниця, Яблуниця, Ворохта Яремчанської міської ради, м. Косів та с-ще Верховина, с. Вишків Долинського району.

Базовою складовою розвитку активного туризму мають стати численні екологічні стежки та еколого-пізнавальні туристичні маршрути, прокладені на

території об'єктів природного заповідного фонду Івано-Франківщини. А Національні парки «Сколівські Бескиди», «Ужанський» та «Гуцульщина» мають стати також осередками етнографічного туризму регіону [8].

Розвитку різних форм активного туризму, зокрема, пішохідного, кінного та велотуризму, скелелазіння, спелеотуризму, паропланінгу та Zipline (екстремальні спуски на спеціальному спорядженні), сприяє наявність гірських карпатських парків. Для розвитку водного виду туризму найбільше ресурсів у Карпатському та Вишніцькому національних парках. Загалом, водний туризм в Карпатському регіоні організовується на річках: Прут, Дністер, Черемош, Чорна Тиса. Дністер - друга за величиною річка України, що піднімається на північно-східних схилах Карпат поблизу села Вовче Турківського району, Львівської обл. На річці Прут популярні два маршрути для каное: Ворохта - водоспад Пробій - Яремче.

Попит на активні види туризму в Івано-Франківській області з кожним роком зростає, однак, доцільним буде урізноманітнення туристичних послуг і їхньої промоції для заохочення більшої кількості туристів.

Загалом, розвиток активного туризму в області сприяє працевлаштуванню місцевого населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву, збереженню екологічної рівноваги, покращує інвестиційне середовище та стає джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Розвиток регіонального потенціалу туристичної діяльності в кінцевому рахунку вплинуть на розвиток усіх галузей країни та на туристичну привабливість, яка в свою чергу зможе забезпечити і грошові надходження, і робочі місця, і розвиток місцевого населення. Збалансовані та гармонійні відносини між туристами та громадою, а також між ними та організаціями, що надають туристичні послуги, становить основу для успішного розвитку туризму. Економічні наслідки туризму є важливим фактором, що має враховувати держава, регіони для планування економічного розвитку. Економічні наслідки також є важливими факторами маркетингу, тому важливо розуміти відносну важливість туризму для свого регіону, зокрема внесок туризм в економічну діяльність району.

Туризм як соціокультурне явище також впливає на місцеве населення та його культуру, причому цей вплив є як позитивний, так і негативний. Позитивний вплив проявляється у вкладі туризму як галузі у місцеву економіку, створенні нових робочих місць, залученні інвестицій, удосконаленні соціально-побутової, транспортної інфраструктури території, прибутках у іноземній валюті, переоцінці культури і традицій, гордості місцевого населення за свій унікальний край. Туризм, даючи багато переваг для розвитку територіальних громад, може одночасно нести ризики соціально- економічного та культурного характеру. В процесі планування та реалізації інвестиційних туристичних проектів органи влади місцевих територіальних громад повинні оцінити перспективи, переваги та ймовірні ризики розвитку туризму.

За усіма соціально-економічними показниками Івано-Франківська область в рейтингу усіх регіонів займає важливе місце. Івано-Франківська область на туристичному ринку Карпатського регіону України посідає одне з чільних місць.

Загальновідомими туристичними символами краю стали г. Говерла, гуцульські фестивалі, курорти Яремче і Буковель, міста Галич, Косів, Коломия і ін. Івано-Франківська область має багату історію, про що свідчить велика кількість культурних об'єктів, які привертають велику увагу для туристів. І в маленьких містечках, і в адміністративному центрі, є споруди державного значення. Тому всі ці передумови сприяють розвитку туризму в регіоні.

Сфера гостинності в Івано-Франківській області розвинена на досить хорошему рівні, порівняно з іншими областями, незважаючи на зниження кількості закладів розміщення. Для регіону дуже важливо і надалі розвивати транспортну інфраструктуру, адже це буде гарантувати туристичну привабливість та відкритість території до туристичної індустрії. Важливо, не просто підтримувати рівень, а і робити усі туристичні об'єкти доступними для більшої кількості транспорту, відповідно і людей.

Величезна кількість туристично-рекреаційних ресурсів на Івано-Франківщині визначає розвиток багатьох видів туризму. Туристичний потенціал геоморфологічних ресурсів сприяє розвитку гірськолижного та спелеологічного туризму, кліматичні та бальнеоресурси - розвитку лікувально-оздоровчої рекреації, ландшафтні ресурси - розвитку зеленого та екологічного туризму. Також перспективним є пізнавальний туризм, екотуризм та етнотуризм.

Беручи до уваги туристичний потенціал області, даний регіон повинен розвиватися пропульсивними темпами, тобто розширення асортименту та покращення рівня якості послуг, що повинні супроводжуватися відповідним економічним ростом. Загалом економіку області доцільно було б направити на реформування туристичного комплексу, розвитку відпочинкової та розважальної індустрії з врахуванням особливостей різних видів туризму, що вже розвиваються, та нових, ще не популяризованих видів відпочинку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 8.12.2004 р.: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Велес, 2005. – 48 с.
2. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22 червня 2009 р. № 330 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Про курорти : Закон України від 5.10.2000 р., № 2026-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.
4. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8 вересня 2005 р. №2850 – IV – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
5. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
6. Каленюк С. С. Соціальні аспекти розвитку рекреації і туризму як значущого сегменту світового господарства: теоретико-методологічні засади / С. С. Каленюк, Т. М. Котенко // Науковий вісник УжНУ. Вип. 3. – 2015. – С. 172-176.
7. Біль М. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект): монографія / М. Біль – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 228 с.
8. Герасименко В. Г. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк – Київ : ФОП Гуляєва В. М., 2019. – 332 с.
9. Домбровська С. М. Державне регулювання туристичної галузі

України: монографія / С. М. Домбровська, О. М. Білотіл, А. Л. Помаза-Пономаренко. – Харків: НУЦЗУ, 2016. – 196 с.

10. Майстро С. В. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України: монографія / С. В. Майстро, С. М. Домбровська. – Харків, 2017. – 198 с.

11. Манн Р. В. Можливості поширення використання категорії «потенціал» у системі знань державного та регіонального менеджменту / Р. В. Манн, О. В. Фінагіна. Дні інформаційного суспільства: матер. наук.-практ. конф.(Київ, 24-25 квіт. 2012 р) – Київ: ТОВ «Салютіс», 2012. – С. 258-260.

12. Герасименко В. Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / В. Г. Герасименко. – Одеса: ОНЕУ, 2016. – 262 с.

13. Просторова організація туристично-рекреаційної сфери регіону: монографія / за заг. ред. В. В. Паппа. – Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2016. – 268 с.

14. Туристична політика зарубіжних країн: підручник / за ред. А. Ю. Парфіненка. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 220 с.

15. Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

16. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року № 168-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249826501>

17. В'їзний туризм: навчальний посібник / Авторський колектив: Коваль П.Ф., Алешугіна Н.О., Андрєєва Г.П., Зеленська О.О., Григор'єва Т.В., Пархоменко О.Г., Дудко В.Б., Михайловський М.О., Бондар С.І. – Ніжин, Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. – 304 с.

18. Характеристика туристичного продукту як специфічного об'єкту

ціноутворення / Н. О. Сагалакова // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 17. – С. 27-33.

19. Продукт туристичної території / В. К. Кіптенко // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 9. – С. 119-124..

20. Кіптенко В.К. Менеджмент туризму: підручник / В.К. Кіптенко. – Київ : Знання, 2010. -502 с.

21. Кулешова Г. О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: методичні вказівки для самостійної роботи студентів, що навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія». – Харків, 2012. – 60 с.

22. Туристичні ресурси світу : навч. посіб. / Ігор Смаль. – Ніжин : Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

23. Сутність та значення екологічно-туристичних ресурсів у контексті розвитку екологічного туризму в Україні / А. А. Теребух, М. Ю. Хім'як // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2012. – № 727. – С. 449-454.

24. Великочий В. Івано-Франківщина туристична : Навчально-методичне видання / В. Великочий. – Івано-Франківськ :Видавництво Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2011. – 120 с.

25. Гуцульщина : Історико-етнографічне дослідження / [Ю. Г. Гошко (відп. ред.), П. М. Жолтовський, Р. Ф. Кирчів та ін.]. – К. : Наукова думка, 1987. – 472 с.

26. Гуцульщина // Прикарпаття: спадщина віків / [автор ідеї та гол. ред. М. Кугутяк]. – Львів: “Манускрипт”, 2006. – С. 446-454.

27. Клапчук В. Гуцульщина та гуцули. Економіка і народні промисли (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / В. Клапчук. – Львів-Івано-Франківськ, 2009. -- 406 с.

28. Верховина – гуцульська столиця // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.М. Волосацька].

– Львів : “Манускрипт”, 2009. С. 80-87.

29. Волошин Л. Село Космач у житті і творчості Мистецької школи Олекси Новаківського / Любов Волошин // Карпати : Людина, етнос, цивілізація. Івано-Франківськ : Плай, 2012. – Вип. 4. – С. 158-171.

30. Дутчак О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму в контроверсійному баченні науковців / О. Дутчак, І. Калущий // Гілея. – 2013. – №6. – С. 64 – 66.

31. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011. – 334 с.

32. Музеї Івано-Франківщини. Довідник. – м. Івано-Франківськ – «Лілея-НВ» – 2016. – 128 с.

33. Рожнова В. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід / Наталія Терес, Владислава Рожнова [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tourlib.net/statti/ufa7rozhnova.htm>

34. Розвиток українського етнотуризму: Проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.liet.lviv.ua/redakce/tisk.php?clanek=1048&lanG=uk&>

35. Івано-Франківська область. Списки туристичних об'єктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bezviz.co.ua/region/ivano-frankivska-oblast/>.

36. 10 місць Івано-Франківської області, від яких ти будеш в захваті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tripmydream.ua/media/idei-puteshestviy/10-mists-v-ivano-frankivskij-oblasti-vid-jakih-ti-bydesh-v-zahvati>

37. Устименко Л. М. Культурно-освітній потенціал етнографічного туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/kultumo-osvitniy-potentsial-etnografichnogo-turizmu>

38. Івано-Франківщина туристична. Етнографічний туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iftourism.com/activity/ethnographic-tourism>

39. Івано-Франківщина туристична . Екологічний туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iftourism.com/activity/ecotourism>

40. Природоресурсний потенціал розвитку екологічного туризму Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://infotour.in.ua/pankiv.htm>

41. Активний туризм [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.kalush-travel.com/aktyvnyj-turyzm/0>

42. Все про туризм-туристична бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tourlib.net/>

43. Екологічні стежки / Офіційний сайт Карпатського НПП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cnnp.if.ua/ekoturizm/ecost>

44. Еколого-пізнавальні стежки / Галицький Національний природний парк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nnph.if.ua/category/3-ecological-educational-activities/4-eco-routes/>

45. Еколого-пізнавальні стежки / Національний природний парк “Гуцульщина” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nnph.if.ua/category/3-ecological-educational-activities/4-eco-routes/>

46. Еколого-пізнавальні туристичні маршрути / Національний природний парк “Верховинський” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nppver.at.ua/news/ekologo_piznavalni_turistichni_marshruti_ta_stezhki/2015-11-03-352.

47. Зінько Ю. Екологічні аспекти рекреаційно-туристичної діяльності в Українських Карпатах / Ю. Зінько / Екологічна ситуація в Карпатах на початку ХХІ століття: сучасний стан і шляхи вирішення проблем : матеріали міжнар.

конф. – Львів, 2013. – С. 56-64.

48. Національний природний парк “Синьогора” [Електронний ресурс].- Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Національний_природний_парк_«Синьогора»

49. Паньків Н.Є. Перспективи використання туристично-рекреаційних ресурсів Івано-Франківщини для розвитку зеленого (сільського) та екологічного туризму в області / Н.Є. Паньків // Збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2020. – Том 30, № 5. – С. 59-66.

50. Шикеринець В. В. Передумови розвитку етнотуризму в Карпатському регіоні / В.В.Шикеринець // Удосконалення механізмів державного управління соціально-економічним розвитком підприємств і галузей: 36. наук. пр. ДонДУУ. – Вип. 221. – Донецьк : Технопарк, 2012. – С. 250-261.